

19. Yüzyıl Osmanlı Lübnan'ında Sosyokültürel Değişim ve Fıkhî Açından Değerlendirilmesi: Abdurrahman el-Hût'un *İrşâdü'l-avâm* Adlı Eseri Çerçevesinde Dönemin Güncel Fıkıh Meselelerine Dair Bir İnceleme

Ramazan Çöklü

0000-0002-3639-1600

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Türkiye
ror.org/05rsv8p09
ramazan.coklu@comu.edu.tr

Öz

Bu çalışmada 19. yüzyıl Osmanlı Lübnan'ında önemli bir figür olan Abdurrahman b. Muhammed b. Derviş el-Hût'un hayatı, ilmî şahsiyeti ve *İrşâdü'l-avâm ilâ sebîli's-selâm* adlı eseri çerçevesinde dönemin Müslüman halkının güncel fıkhî meseleleri ele alınmıştır. 19. yüzyılda Lübnan tıpkı günümüzdeki gibi farklı kökenlere sahip ve farklı inançları benimseyen toplulukların bir arada yaşadığı bir bölgedir. Müslümanlar ile diğer dinlere mensup gruplar arasındaki sosyokültürel etkileşim, birtakım Müslümanların diğer din mensuplarının âdetlerini benimsemesine neden olmuş, Abdurrahman el-Hût da Müslümanları uarmaya çalışmıştır. *İrşâdü'l-avâm* onun bu konuları incelediği; yaşadığı dönemin güncel fıkıh meselelerini ele aldığı eseridir. Müellif bu kitapta faiz alıp vermenin, alışverişte hile yapmanın, çalgılı müzik aletlerini dinlemenin, iskambil, tavla, satranç, domino, modern at yarışı ve benzeri oyunları oynamanın, gazino ve meyhane gibi yerlere gidip eğlenmenin ve dinden çıkaran sözlerin hükmünü ele almıştır. Son kısımda da kadınlarla ilgili; kadınların gidebileceği yerler ve modern tesettür modellerine dair açıklamalar yapmıştır. Araştırma *İrşâdü'l-avâm*'ın Osmanlı arşivlerindeki matbu nüshası esas alınarak yazıya dökülmüştür. Dönemin Osmanlı halkının dinî yaşantısının ve Abdurrahman el-Hût'un ilmî şahsiyetinin ele alındığı ilk çalışmalardan sayılabilecek bu çalışmada önce onun hayatından ve ilmî kişiliğinden söz edilmiş, akabinde Lübnan'daki siyasî ve sosyal hayattan kısaca bahsedilmiştir. *İrşâdü'l-avâm*'ın genel özellikleriyle devam eden çalışmada son olarak dönemin güncel fıkhî meselelerine yer verilmiştir. Güncel fıkıh meseleleri incelenirken müellifin görüşleri, ileri sürdüğü bazı delillerle birlikte açıklanmış ve analiz edilmiştir. Araştırma, sosyal çevrenin ve kültürel yaşamın fakihin görüşünün belirginleşmesinde etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler

İslam Hukuku; Şâfîî; Güncel Fıkıh Problemleri; Osmanlı; Abdurrahman el-Hût; *İrşâdü'l-avâm*

Öne Çıkanlar

- Sosyokültürel etkileşim fakihinin görüşünün belirginleşmesine etki eden unsurlardan biridir.
- 19. yüzyıl Osmanlı Lübnan'ında farklı etnik kökene sahip ve çeşitli inanç esaslarını benimseyen insanlar bir arada yaşamaktadır.
- Dinî duygular zayıfladığında dinî yaşantı da zayıflamaktadır.
- Dinî yaşantının zayıfladığı toplumlarda ilim adamları insanları irşad etmeli ve ahlakî yozlaşmaya karşı toplumu uyarmalıdır.
- Abdurrahman el-Hût, 19. Yüzyıl Osmanlı Lübnan'ının en önemli kanaat önderlerinden birisidir.

Atıf Bilgisi

Çöklü, Ramazan. "19. Yüzyıl Osmanlı Lübnan'ında Sosyokültürel Değişim ve Fikhî Açıdan Değerlendirilmesi: Abdurrahman el-Hût'un *İrşâdü'l-avâm* Adlı Eseri Çerçevesinde Dönemin Güncel Fıkıh Meselelerine Dair Bir İnceleme". *Tetkik* 6 (Eylül 2024), 165-199. <https://doi.org/10.55709/tetkik.1499625>

Makale Bilgileri

<i>Geliş Tarihi</i>	11 Haziran 2024
<i>Kabul Tarihi</i>	30 Ağustos 2024
<i>Yayın Tarihi</i>	30 Eylül 2024
<i>Hakem Sayısı</i>	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı - intihal.net
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
<i>Finansman</i>	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
<i>Etik Bildirim</i>	tetkik@okuokut.org
<i>S. Kalkınma Amaçları</i>	-
<i>Lisans</i>	CC BY-NC 4.0

The 19th Century Sociocultural Change in Ottoman Lebanon and its Evaluation from a Fiqhical Perspective: A Study on the Current Fiqh Issues of the Period within the Framework of Abd al-Rahmān al-Khūt's *Irshād al-'awām*

Ramazan Çöklü

0000-0002-3639-1600

Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric, Türkiye
ror.org/05rsv8p09

ramazan.coklu@comu.edu.tr

Abstract

This study deals with the life and scholarly personality of Abd al-Rahmān b. Muhammad b. Darwīsh al-Khūt, an important figure in 19th-century Ottoman Lebanon, and the contemporary fiqh issues of the Muslim people of the time through his work *Irshād al-awām ilā sabīl al-salām*. In 19th century Lebanon, just like today, Lebanon was, as it is today, a region where communities of different origins and beliefs lived together. The socio-cultural interaction between Muslims and other religious groups led some Muslims to adopt the customs of other religions, and 'Abd al-Rahmān al-Khūt tried to warn Muslims. *Irshād al-awām* is his work in which he examines these issues and deals with the current fiqh issues of his time. In this book, the author deals with the ruling on charging interest, cheating in shopping, listening to musical instruments, playing cards, backgammon, chess, dominoes, modern horse racing and similar games, going to places such as casinos and taverns to have fun, and words that lead away from religion. In the last part, he has given explanations about places where women can go and modern hijab models. The research is based on the printed copy of *Irshād al-awām* in the Ottoman archives. In this study, which can be considered one of the first studies on the religious life of the Ottoman people of the period and the scholarly personality of Abd al-Rahmān al-Khūt, his life and scholarly personality are first mentioned, followed by a brief mention of the political and social life in Lebanon. Continuing with the general characteristics of *Irshād al-awām* and the study finally focuses on the current fiqhī issues of the period. While examining current fiqh issues, the author's views explained and analysed along with some of his arguments. The study is important because it shows that the social environment and cultural life were influential in the crystallization of the jurist's opinion.

Keywords

Islamic Law; al-Shafi'i; Current Fiqh Problems; Ottoman; Abd al-Rahmān al-Khūt; *Irshād al-'awām*

Highlights

- Sociocultural interaction is one of the factors affecting the clarification of the jurist's view.
- In 19th-century Ottoman Lebanon, people of different ethnic backgrounds and adherents of various faiths lived together.
- When religious feelings weaken, religious life also weakens.
- In societies where religious life is weakened, scholars should guide people and warn society against moral degeneration.
- ‘Abd al-Rahmān al-Khūt is one of the most important opinion leaders of 19th century Ottoman Lebanon.

Citation

Çöklü, Ramazan. “The 19th Century Sociocultural Change in Ottoman Lebanon and its Evaluation from a Fiqhical Perspective: A Study on the Current Fiqh Issues of the Period within the Framework of Abd al-Rahmān al-Khūt's *Irshād al-'awām*”. *Tetkik* 6 (September 2024), 165-199. <https://doi.org/10.55709/tetkik.1499625>

Article Information

<i>Date of submission</i>	11 June 2024
<i>Date of acceptance</i>	30 August 2024
<i>Date of publication</i>	30 September 2024
<i>Reviewers</i>	Two Internal & Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - intihal.net
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support was received.
<i>Complaints</i>	tetkik@okuokut.org
<i>S. Development Goals</i>	-
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

İnsanoğlunun fâni dünya hayatındaki aslî görevi Yüce Allah'ı tanımak ve O'na kulluk etmektir. Bunu başarmanın yegâne yolu, Kur'an ve sünnete göre yaşamak; Kur'an'ı, Hz. Peygamber'i ve ashabını kendine rehber edinmektir. Öyle ki insan, imtihan için gönderildiği dünyada ancak bu sayede doğru yolda kalabilir ve ebedî âlemin mutluluğunu elde edebilir. Yüce Allah akıl, selim yaratılış ve sosyal tecrübe gibi meziyetler lütfederek insanı, hayat yolculuğunda başarıya götürecektir. İmkânlarla donatmıştır. Bununla birlikte fitrattan ve insan tabiatından kaynaklı aldatıcı, yanıltıcı ve saptırıcı faktörler, imkânların yetersiz kalması, yozlaşması ve benzeri şeyler insanı bu imtihanda zorlamış, bazen de kazanmasına engel olmuştur.¹ İslâm âlimleri, özellikle de sûfiler tedris ve irşad faaliyetlerini beraber yürüterek gerek insanların dünya ve ahiret mutluluğuna erişmesi gerekse toplumun ıslahı için gayret sarfetmişlerdir. Bu âlimlerden biri de Abdurrahman el-Hût'tur.

Abdurrahman el-Hût, 19. yüzyıl Osmanlı Lübnan'ında hem devletin hem de toplumun saygı, sevgi ve takdirini kazanan önemli bir figür olmasına rağmen ne onun ne de Lübnan Müslümanlarının o dönemdeki fikhî sorunları hakkında tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkçe akademik çalışma yapılmamıştır.² Oysaki 19. yüzyıl Osmanlı Lübnan'ı gerek tanık olduğu siyasî olaylar gerekse demografik yapısı nedeniyle önem arz eder. Söz gelimi Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye bu dönemde bilim, sanayi ve teknolojiye ilerleyen batının düşmanca tutum sergilemesi ve art niyetli faaliyetleri sebebiyle bir hayli yıpranmış, Lübnan da dâhil olmak üzere devletin çeşitli bölgelerinde iç isyanlar çıkmıştır.³ Yine bu dönemde Müslümanlar ile gayri Müslimler arasındaki sosyokültürel etkileşim ve buna bağlı dinî yaşantıdaki zayıflama, Müslümanların bir kısmının diğer din mensuplarının İslâm dininin ilke ve esaslarına aykırı bazı adetlerini benimsemesine yol açmıştır. İşte *İrşâdü'l-avâm ilâ sebîlî's-selâm* sosyokültürel etkileşimin neden olduğu söz konusu âdetlerin fikhî hükmünün, Lübnan'ın en meşhur halk adamlarından biri tarafından Şâfiî mezhebine göre ele alındığı bir kitaptır. Araştırmamız Abdurrahman el-Hût'un ilmî şahsiyetinden ve *İrşâdü'l-avâm*'in fikhî içeriğinden söz ederek o dönemin ve o bölgenin Osmanlı halkının fikhî meselelerini günümüz okuyucusuyla buluşturmaktadır. Bununla

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Bekir Topaloğlu, "İrşad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 22/454-455.

² Abdurrahman el-Hût'un ilmî şahsiyeti hakkında "*Sîretü'l-allâme eş-Şeyh Abdurrahmân el-Hût*" adında Arapça bir kitap yazılmıştır. Fakat eser piyasada mevcut değildir.

³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983), 6/29-85.

birlikte konunun Abdurrahman el-Hût'un *İrşâdü'l-avâm*'ı çerçevesinde 19. yüzyıl Osmanlı Lübnan'ının fikhî mesâili ile sınırlı olduğunu; araştırma boyunca ne günümüz Müslümanlarının dinî yaşantısına ne de eserde yer alan fikhî meselelerin hükmüyle ilgili bu alanda çalışma yapan günümüz araştırmacıların görüşlerine yer verilmeyeceğini öncelikle belirtelim. Araştırmada önce 19. yüzyıl Osmanlı Lübnan'ının sahne olduğu siyasî olaylardan ve ülkenin toplumsal yapısından kısaca söz edilecektir. Ardından Abdurrahman el-Hût'un hayatından, ilmî şahsiyetinden ve *İrşâdü'l-avâm* adlı eserinin genel özelliklerinden bahsedilecektir. Son olarak da eserde yer alan güncel fıkıh meseleleri açıklanacaktır.

1. 19. Yüzyıl Osmanlı Lübnan'ında Siyasî ve Toplumsal Hayat

Etnik yapısı, coğrafyası ve yönetimiyle Orta Doğu'nun ilgi çekici bölgelerinden olan Lübnan, yüzyıllardır dünyanın gündeminden çıkmayan bir ülkedir. Osmanlı Devleti burayı 1516 yılında egemenliği altına almış ve Şam valiliğine bağlı yerli emirlikler aracılığıyla idare etmiştir.⁴ 19. yüzyılda bu bölgede; Sünnî Müslümanlar, Hristiyan bir cemaat olan Mârûnîler, gulât-ı Şîa'dan Dürzîler, Grek Ortodokslar, Grek Katolikler ve benzeri çeşitli din ve inançları benimseyen gruplar yaşamaktaydı. Bu gruplar Arap, Türk ve Ermeni gibi farklı ırklara mensup insanlardan oluşmaktaydı.⁵

19. yüzyılın başlarından 20. yüzyılda bağımsız bir devlet kuruluncaya kadar Lübnan'da siyasî hareketlilik hiç bitmedi. 1842'ye kadar Dürzîler ve Mârûnîler daha çok ön plandaydı. Çünkü Mârûnîler Avrupa devletlerinin, özellikle de Fransa'nın desteğini alarak gitgide güçlenmiş, hatta Osmanlı ordusunu yenen Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa ile birleşmişlerdi. İngilizlerin desteklediği Dürzîler ise Osmanlı Devleti'ne sadık kalmış, bunun sonucunda Devlet-i Aliyye Mârûnîlere karşı koyan Dürzîleri silahlandırmış ve bölgeye asker göndermişti. Siyasal istikrarı sağlamak için 1842 yılından 1861'e kadar bölgede "Çifte Kaymakamlık" sistemi uygulanmış, yani Cebel-i Lübnan geniş salâhiyet sahibi Dürzî ve Mârûnî iki kaymakam arasında taksim edilmiştir. Süreç içerisinde bu sistemin yeterli görülmemesi

⁴ Ekrem Buğra Ekinci, "Lübnan'ın Esas Teşkilat Tarihçesi", *Amme İdaresi Dergisi* 31/3 (1998), 17-18.

⁵ Ercan Bolat, "19. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetindeki Cebel-İ Lübnan Dürzileri", *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2023), 45-48.

nedeniyle Lübnan, 1861'den 1915'e kadar "Müstakil Mutasarrıflık" statüsü ile yönetilmiş, bununla birlikte bölge görece bir istikrar dönemi yaşamıştır.⁶

Lübnan'da 19. yüzyıl boyunca süregelen siyasî olaylar ve güç savaşları farklı etnik kökene sahip ve çeşitli inanç esaslarını benimseyen toplum arasında sosyokültürel etkileşimi beraberinde getirmiştir. Dindarlık seviyesindeki düşüşle birlikte birtakım bölge Müslümanı gerek kılık kıyafette gerekse sosyal ve kültürel hayatta diğer din mensuplarının, İslâm'ın caiz görmediği ve bizzat naslarla yasaklanan âdetlerini benimsemeye başlamıştır. Mesela o dönemde Lübnan'da bazı Müslümanlar modern anlamda faaliyet gösteren gazinolara, meyhanelere, çalgılı ve içkili eğlence mekânlarına gidip eğlenmeye başlamıştır. Faizcilik, modern at yarışı, iskambil, dama, tavla, satranç ve benzeri oyunlar halk arasında yaygınlaşmıştır.⁷ Müslüman kadınların geleneksel giyim kuşamlarında, kılık kıyafetlerinde değişimler yaşanmış ve mahremiyet ölçüleri ihlal edilmeye başlanmıştır. Daha da kötüsü, İslâm dininden irtidad edenler olmuştur. Dönemin sorumluluk sahibi ve bilinçli Müslümanları, kültürel yozlaşmanın neden olduğu bu erozyonun önüne geçmek için çeşitli sivil toplum kuruluşları oluşturarak halkı ıslah etmeye çalışmışlardır. Abdurrahman el-Hût, söz konusu faaliyetlerin birçoğuna öncülük eden kanaat önderlerinden birisidir.

2. Abdurrahman el-Hût'un Hayatı ve İlmî Şahsiyeti

Yakın Lübnan tarihindeki en önemli kişilerden birisi olan Abdurrahman el-Hût, 1846 yılında Beyrut'un güneyinde Bab Yakup'ta doğmuştur.⁸ Babası Muhammed b. Dervîş el-Hût (öl. 1276/1860) Şâfiî fakihî ve muhaddis bir âlimdir. Çocukları da dâhil olmak üzere pek çok talebe yetiştiren Muhammed b. Dervîş, sünnete bağlı âbid, zâhid ve tasavvuf ehli bir zâttır. Bu aile, soyları Hz. Ali'ye dayandığı için el-Alevî nisbesiyle de anılır. Bununla birlikte hem Abdurrahman el-Hût hem de babası birer Şâfiî fakihî olup sünnîdir.⁹

Abdurrahman el-Hût ilk eğitimini babasından almıştır. 12 yaşında hafız olmuş, 18 yaşına geldiğinde şer'î ilimlerde yetkinleşmiştir. Tıpkı babası gibi toplumun sorunlarını kendisine dert edinen, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yanında halkın

⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Ekinci, "Lübnan'ın Esas Teşkilat Tarihçesi", 17-24; Bolat, "19. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetindeki Cebel-i Lübnan Dürzileri", 47-48; Zafer Çınar, *Lübnan'daki Marunî ve Dürzîlerin Siyasi Mücadeleleri (1841-1845)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, 2015), 17-19.

⁷ Bu konular araştırmanın güncel fikhî meselelerle ilgili bölümünde ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

⁸ el-Livâü, "Din ve Dünya" (Erişim 25 Mart 2024).

⁹ Abdülkadir Şenel, "Muhammed el-Hût", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/538-539.

islahı için gayret sarfeden samimi bir Müslümandır. Pek çok okul açmış, talebe yetiştirmiş, muhtaçlara ve yoksullara yardım etmiştir. Siyasî olarak çalkantılı bir dönemden geçen Osmanlı Lübnan'ında babasının başlattığı; Sünnîler ile Şîiler ve Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında barış ve dostluk çağrısını sürdürmüştür. Babasının vefatından sonra kardeşi Muhammed'le birlikte Beyrut'un en meşhur ibadethânelerinden Büyük Ömer Camii'nde imamlık yapmıştır. Kardeşi vefat edince bu görevi vefatına kadar tek başına yürütmüş ve bu sayede şöhreti bütün Beyrut'a yayılmıştır. 1901 senesinde *nakîbüleşraf* olarak atanan Abdurrahman el-Hût, bu göreve 16 yıl boyunca, yani vefat edene kadar devam etmiştir. 1908'de el-Makâsıd (el-Makassed) İslâmî Hayır Cemiyeti'nin başkanlığına seçilmiştir. Bu cemiyet Avrupa devletlerinin ve Amerika'nın sömürüsüne karşı Lübnan'ın tarihini, kültürünü ve İslâm dininin esaslarını koruma noktasında somut başarılar elde edince Abdurrahman el-Hût sonraki seçimde tekrar başkan olarak seçilmiştir. 1908'de İttihat ve Terakkî Cemiyeti Sultan 2. Abdülhamid Han'a karşı gelerek 2. Meşrutiyet'i ilan edince Beyrut'ta, otuz Beyrutlu âlimden oluşan İslâmî İlimler Cemiyeti adında dinî bir cemiyet kurulmuş, Abdurrahman el-Hût dine ve ilme hizmet etmek ve hayra çağırarak amacıyla kurulan bu cemiyetin başkanı seçilmiştir. Bunların yanı sıra İslâmî Eğitim Komitesi ve İslâmî Millî Konsey üyeliği yapmıştır. Artan nüfus sebebiyle yeni yerleşim yerlerinde insanları cami yapımına teşvik eden Abdurrahman el-Hût, bölgedeki pek çok caminin ve mezarlığın gerek tadilatında gerekse inşasında başat rol oynamış, bununla da yetinmeyerek bölgedeki kütüphanelerin zenginleştirilmesine öncülük etmiştir. 1905-1909 yılları arasında Beyrut müftülüğü de yapan Abdurrahman el-Hût, 1916 senesinde vefat etmiştir. Binlerce Beyrutlunun katıldığı cenaze namazının ardından meşhur Başura Mezarlığı'na defnedilmiştir. Vefat etmeden önce son sözü “*Yüce Allah'a hamd olsun ki bir İslâm devletinin gölgesinde İslâm dini üzerine ölüyorum.*” olmuştur.¹⁰

Abdurrahman el-Hût, öncülük ettiği kamu kurumlarının ve yürüttüğü sosyokültürel faaliyetlerin yanı sıra yazdığı kitaplarla da topluma hizmet etmiştir. Bazı eserleri şunlardır: *el-Evkâfî'l-islâmiyye fî Lübnân, İrşâdü'l-avâm ilâ sebîli's-selâm ve Merâkı's-saâde fî'l-hassi 'alâ edâti's-salavâti fî evveli'l-evkât ve'z-zecri 'an terkîhâ ve't-tehâvîni bihâ ve te'hîrihâ.*

¹⁰ el-Livâü, “Din ve Dünya”.

3. *İrşâdü'l-avâm*'in Genel Özellikleri

Tam adı *İrşâdü'l-avâm ilâ sebîli's-selâm* olan Eser 1313/1895'te Mısır'ın matbaalarıyla ünlü Bulak şehrindeki el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Mîriyye'de müellifin *Merâki's-sa'âdât* adlı eseriyle beraber basılmıştır. Ayrı bir risale olmasına rağmen sayfa sayısı *Merâki's-sa'âde*'yi takip etmiştir. Dili Arapça olup toplam 37 sayfadır. Abdurrahman el-Hût mukaddimede *İrşâdü'l-avâm*'ı İbn Hacer el-Heytemî'nin (öl. 974/1567) eserlerinden cemettiğini belirtmiştir.¹¹ Ancak çalışma içerisinde söz edeceğimiz şekilde başka kaynaklardan da yararlanmış. Yazar niçin Heytemî'nin eserlerinden yararlandığını açıklamamıştır. Muhtemelen bunun nedeni, Heytemî'nin Şâfiî fakihî ve muhaddis olması ve de mezhebin fikhî birikimiyle ilgili birçok hacimli eserler kaleme almasıdır.

Müellif mukaddimede bu eseri yaşadığı dönemde dinî duyguları zayıflayan Müslüman halkı uyarmak ve irşad etmek için yazdığını belirtmiştir. Zira o dönemde kâr veya zarara karşı hiçbir ön bilgisi olmadan borsada hisse senedi alıp satan, çalgılı müzik aletleri çalan, dinleyen, at yarışı ve benzeri oyunlarla haksız kazanç elde eden ve dinden dönen Müslüman erkekler türemiştir. Benzer şekilde birtakım Müslüman kadınlar da kılık kıyafetlerine dikkat etmemenin yanında gayrimüslim sanatçılarla aşırı samimi olmuşlar, onlara saygı duyup hürmet etmişler ve bulunmamaları gereken yerlere gitmeye başlamışlardır. Abdurrahman el-Hût *İrşâdü'l-avâm*'da sözü edilen meselelerin hükmünü açıklamıştır. Ayrıca eser 19. Yüzyıl Osmanlı Lübnan'ının sosyokültürel ve dinî hayatı hakkında bilgi edinmemize olanak sağlamaktadır. Daha da önemlisi eserin içeriğini oluşturan fikhî meselelerin gündeme gelme nedeni, Müslümanlar ile diğer din mensupları arasındaki sosyokültürel etkileşimdir. 20. yüzyılın başlarından itibaren Müslüman toplumlarda diğer din mensuplarıyla sosyokültürel etkileşimin neden olduğu bozulmalar hızla artmış, şu an, yani içinde yaşadığımız 21. yüzyılda ise had safhaya ulaşmıştır. Türünün ilk örneklerinden olan *İrşâdü'l-avâm*, üslubu ve içeriğiyle bu konuda günümüz ilim ehline rehber olabilir.

Şâfiî mezhebine göre yazılan eserde müellif önce meselelerin şer'î hükmünü açıklar, sonra da yaşadığı dönemdeki insanların düştüğü yanlışları söyler. Ardından konuyla ilgili birçok hadis zikredip onları uyarır ve nasihat eder. Ana konuları 'bâb',

¹¹ Abdurrahman b. Muhammed b. Dervîş el-Hût, *İrşâdü'l-avâm ilâ sebîli's-selâm* (Bulak: el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Mîriyye, 1313), 32.

tâli konuları ise 'fasıl' adlı başlıklar altında inceleyen¹² müellif hadislerin hepsinin kaynağını vermiş, bazen de meşhur âlimlerin yorumlarıyla iddiasını desteklemiştir.¹³

4. *İrşâdü'l-avâm*'da Yer Alan Güncel Fıkıh Meseleleri

Abdurrahman el-Hût fikhî meseleleri dinleme, bey' ve ribâ gibi çeşitli gruplara ayırarak açıklamıştır. Ancak bu araştırmada konuların daha iyi anlaşılması için bazen yeni alt başlıklar açılmış bazen de içeriği aynı olan konular birleştirilmiştir. Konu tertibinde ise değişiklik yapılmamıştır.

Yukarıda belirtildiği şekilde müellif mukaddimede eserde yer verdiği konuların o dönemdeki insanların işlediği hatalı davranışlardan oluştuğunu açıklamıştır. Buna binaen her bir başlıkta o dönemdeki insanların ilgili konuda yanlış yaptığına değinilmeyecek, bundan sadece Abdurrahman el-Hût'un özellikle belirttiği yerlerde söz edilecektir. Böylece tekrara düşmekten kaçınılmış olunacaktır.

4.1. Borsada Oynamak (Finansal Türev İşlemleri)

Abdurrahman el-Hût kendi zamanında bazı kimselerin gayri meşrû bir yolla para kazandığını belirtmiş ve bir tür kumar olarak değerlendirdiği bu işlem için *bey'u'l-varak* ve *şirâûhû* ifadesini kullanmıştır. Birazdan açıklayacağımız şekilde onun bu ifadeyle borsada hisse senedi alıp satmayı kastettiği söylenebilir.¹⁴

Müellif borsada hisse senedi alıp satmanın hükmünü açıklamadan önce Şâfiî mezhebine göre bey'/alışveriş akdinin rükün ve şartlarını beyan etmiş, böylece görüşünün alt yapısını oluşturmuştur. Bey' akdinin rükünleri; bâyi'/satıcı, müşteri, satılan mal, para ve sîga/icap ve kabuldür.¹⁵ Şartları ise satışa konu olan malın ve paranın temiz, kendisinden faydalanılabilir ve teslim edilebilir olması, malın satıcının velayetinde olması, tarafların, yani alıcı ve satıcının malı tür, miktar ve nitelik bakımından bilmesidir. Şartlardan ve rükünlerden biri eksik olduğunda alışveriş bâtil olur ve artık taraflar arasında fâsid alışveriş hükümleri devreye girer.¹⁶

¹² Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 32-65.

¹³ Fikhî meseleler açıklanırken ilgili hadislerin bir kısmı aktarılacaktır.

¹⁴ Müellif bu alışverişte varak alan ve satan kişinin kazanacağını veya kaybedeceğini bilmeden işlem yaptığını, bunun yanı sıra akdin konusunun mevcut ve teslim edilebilir olmadığını ileri sürmüş ve bunu bir tür kumar olarak nitelemiştir. Bu işlemin mahiyeti ve borsa hava oyunlarının kapsamına dâhil olduğu birazdan açıklayacağımız şekilde o dönemde yazılan diğer eserlerde açıklanmıştır.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Ebû'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fi şerhi'l-Minhâc* (b.y.: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1357/1983), 4/215.

¹⁶ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 33.

Abdurrahman el-Hût'un aktardığına göre o dönemde bazı cahil insanlar İslâm'ın akitlerde belirlediği ölçülere ters bir şekilde hisse senedi (varak) satmakta ve satın almaktadır.¹⁷ O, akdin konusu mevcut ve teslim edilebilir olmadığı için bu akdin/bu işlemin meşrû olmadığını düşünmektedir. Müellif, sözü edilen kimselerin sefih muamelesi görmesi ve alışverişten menedilmesi (*hacr*) gerektiği kanaatinde. Ona göre bu işlem, bazen kazanç bazense zarar ettirme ihtimali bulunması nedeniyle bir tür kumardır. Delili ise “*Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka.*”¹⁸ âyetidir. Bu âyette gönül hoşnutluğuyla ve meşrû yolla yapılan ticaretlerin kastedildiğini belirten Abdurrahman el-Hût, bunun dışındaki bütün alışveriş türlerinin “*Batıl yollarla yemeyin.*” ifadesinin kapsamına gireceğini söyler. Mesela ribâ yoluyla, kumar oynayarak, gasp, hırsızlık, kurnazlık ve hainlik yaparak, karşılıksız olarak veya fâsid alışverişle yapılan kazançların tamamı insanların mallarını batıl yolla yeme türlerindedir ve günahtır. Hatta bazı âlimler kendi malını haram yolunda harcayan insanların da âyetin kapsamına girdiğini söylemiştir. Müellif daha sonra malları batıl yollarda yemenin kötülüğüne ve günahına dair pek çok hadis naklederek okuyucuyu uyarmıştır.¹⁹ Bunların bazıları şunlardır: “*Yüce Allah temizdir, sadece temiz olanları kabul eder.*”²⁰ “*Helal kazanmayı talep etmek farzlardan sonraki farzdır.*”²¹

Abdurrahman el-Hût borsadaki alım satıma dair caiz görmediği bu işlem hakkında detaylı bilgi vermemiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nin İstanbul Borsası'na atadığı ilk komiser olan Abidin Paşa (öl. 1906) konsolidenin hava oyunlarına (türev piyasa/vadeli işlemler piyasası) dair yazdığı risalesinde bunu açıklamış ve tıpkı Abdurrahman el-Hût gibi bu işlemin (hava oyunlarının) bazı açılardan bakıldığında adeta bir bahis ve kumar görünümünde olduğunu söylemiştir. Hava oyunları Osmanlı Devleti'nde konsolidin ileri bir tarihte fiyatının düşeceğine yahut yükseleceğine inanan yatırımcıların buna göre pozisyon alması demektir. Bununla birlikte konsolid fiyatının düşmesi veya yükselmesi yatırımcılardan ziyade bankerlerin işine yaramaktadır. Çünkü borsa piyasasını elinde tutan kişilerden bilgi almayan birisinin

¹⁷ Müellif bu işlemin tam olarak nasıl gerçekleştiği hakkında aydınlatıcı bir açıklama yapmamıştır.

¹⁸ en-Nisâ 4/29.

¹⁹ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 33-35.

²⁰ Ebü'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, *Sahihu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1374/1955), 2/703 (No: 1015).

²¹ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdülmecid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 10/74 (No: 9993).

bu işlemde kazançlı çıkma şansı pek yoktur. Abidin Paşa meseleyi şöyle bir misalle açıklar: Bir adam (A) çıkıp 10 bin liralık konsolidin havasını 50 kuruşa satacağını söyler. Ancak kendisinde (A) fizikî bir tane dahi konsolidi yoktur. Başka bir adam (B) da çıkar ve hepsini alacağını söyler. Fakat bu adamın (B) cebinde 10 lira değil, topu 80 veya 100 lirası vardır. Bu durumda gerçekte olmayan 10 bin konsolid yine gerçekte olmayan 10 bin nakit parayla alınmış olmaktadır. Bundan sonra eğer konsolidin fiyatı yükselirse, konsolidin havasını alan kâr eder, satan ise zarar eder.²² Görüldüğü gibi borsadaki hava oyunlarında mevcut ve teslim edilebilir olmayan bir şey satılmakta ve satın alınmaktadır. Abdurrahman el-Hût da bu işlemin kumar olduğunu belirterek caiz olmadığını söylemiştir.

Osmanlı Devleti'nde ilk resmî borsa 19. yüzyılda, 1866 yılında çıkarılan bir kararname ile Dersaadet Tahvilât Borsası adıyla İstanbul'da kurulmuştur.²³ Ancak Osmanlı borsası resmî bir tüzükle belirli bir düzene koyulmadan önce halkın mağduriyetler yaşadığı çeşitli olaylara tanık olmuştur. Abidin Paşa'nın bu konudaki gözlemleri oldukça önemlidir. Sözelimi yatırımcıların önemli bir kısmı, menkul kıymet yatırımcılığı hakkında bilgisi olmayan, sadece borsada iyi para kazanıldığını çevresinden işitmiş ve ekonomik sıkıntılarını çözümlmek için ümide düşmüş kişilerden oluşmaktadır. Borsadaki tasarruf sahipleri ise yatırımcılara karşı asla dürüst olmayan, onları adeta yolunacak kaz gibi görüp borsada oynamaya teşvik eden, yaptıkları alım veya satımlarla fiyatları etkileyerek borsayı yönlendiren, kısaca çıkarıcı zihniyetle hareket eden kimselerdir. Öyle ki büyük yatırımcıların etkin olduğu bu piyasada küçük yatırımcılar eninde sonunda kaybetmektedirler. Daha da kötüsü, borsa oyunuyla bir kere zarara girip de bunu telafi etmek amacıyla alım ve satıma devam edenler gün geçtikçe daha da batmışlardır. Abidin Paşa'nın ifadelerine göre o dönemde Osmanlı toplumunda memurlardan tüccara, esnaftan ağalara birçok kişi borsada büyük kayıplar yaşamıştır.²⁴ Abdurrahman el-Hût da ifadesinden anladığımız kadarıyla sözü edilen mağduriyetlere bizzat tanıklık etmiş ve borsadaki hava muâmelâtındaki belirsizliği bir tür kumara benzetmiştir. Açıkçası ortaya çıktığı zamandan bugüne borsanın caiz olup olmadığı hususunda İslâm âlimleri ihtilaf

²² Abidin Paşa, *Hava Oyunları: Osmanlı Borsasında Finansal İşlemler*, çev. Celali Yılmaz (İstanbul: Scala Yayıncılık, 2011), 49.

²³ Mehmet Beşirli, "Osmanlı'da Borsa: Dersaadet Tahvilât Borsası'ndan Eshâm ve Tahvilât Borsası'na Yeni Düzenleme Girişimleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/1 (2009), 191.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Abidin Paşa, *Hava Oyunları*, 82-93; Azmi Fertekligil, *Türkiye'de Borsanın Tarihçesi* (İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 2000), 82-90.

etmişlerdir. Buna cevaz vermeyen âlimlerin temel gerekçeleri, borsanın yapısı itibariyle Müslümanların helal kazanç yollarına tam olarak uymaması ve belirsizlikler taşıdığı için haram kazanca yol açmasıdır. Abdurrahman el-Hût da benzer gerekçeler ileri sürmüştür. Borsanın caiz olduğunu söyleyenler de bunun için şirketin helal işler yapması, pay sahipleri kâr ve zarara ortak etmesi gibi belirli şartlar ileri sürmüşlerdir.²⁵

4.2. Ribâ

Müellif önce kısa bir şekilde Şâfiî mezhebine göre *ribânın* kısımlarını, illetini ve şartlarını açıklamıştır. Ribâ üç kısımdır:²⁶

1. Ribe'l-fadl (Fazlalık Faizi): Peşin olarak bir ölçek buğdayı bir ölçekten daha fazlasına veya azına satmak; bir dirhemi, bir dirhemden azına veya fazlasına satmak buna misal verilebilir. Bir ticaretin *ribe'l-fadla* konu olması için değiştirilen bedellerin aynı cinsten olması gerekir.²⁷

2. Ribe'l-yed: İletleri aynı olan iki bedelden birinin veya her ikisinin alışveriş meclisinde *kabzları* (teslim-tesellüm) geciktirildiğinde *ribe'l-yed* olur. Müellif burada Şâfiî mezhebine göre *ribânın* illetini de açıklamaktadır ki bu; tu'miyet (gıda maddesi olma) ve nakdiyyet/semeniyet (öz itibariyle para olma) şeklinde iki kısımdır.²⁸

3. Ribe'n-nesîe (veresiye faizi): Peşin bir ölçek buğdaya karşılık veresiye bir ölçek arpa satmak, peşin gümüş paraya karşılık veresiye Osmanlı lirasını değiştirmek buna misal verilebilir. Faizin bu türünde veresiyenin uzun olması şart değildir, bir anlık gecikme bile faize sebebiyet verir.²⁹

Mübadele edilen mallar cins ve illet bakımından aynı olduğunda; *hulûl*/peşin olma, *tesâvî*/eşitlik, yani ölçüde ve tartıda aynı olmak ve *tekâbuz*, yani alışveriş meclisinde malların karşılıklı olarak hemen teslim edilmesi şeklindeki şu üç şartın gerçekleşmesi gerekir. Şayet buğdaya karşı arpa ve gümüşe karşı altın gibi mübadele edilen mallar arasında cins birliği yoksa eşitlik şartı aranmaz, ama malların peşin olarak değiştirilmesi (*hulûl*) ve hemen o anda teslim edilmesi (*kabz*) şarttır. Eğer

²⁵ Abdullah Kahraman, *Güncel Dinî Konular ve Fikhî Hükümler* (Malatya: Nasihat Yayınları, 2017), 274-280.

²⁶ Şâfiî mezhebinin görüşüyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb* (b.y.: y.y., ts.), 11/240.

²⁷ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 36.

²⁸ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 36.

²⁹ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 36.

mübadele edilen mallar arasında cins ve illet birliği olmazsa -mesela buğdaya karşılık altın veya elbise almak gibi- hiçbir şey şart koşulmaz.³⁰

Abdurrahman el-Hût Şâfiî mezhebine göre ribânın hükmünü kısaca açıkladıktan sonra onun kötülüklerinden bahsetmiştir. Şöyle ki hiçbir şeriatla helal kılınmayan ribâ, tıpkı hırsızlık gibi büyük bir günahdır. Kişinin dünyadan imansız olarak gitmesine yol açar. Çünkü Yüce Allah sadece faiz yiyenlere savaş açmıştır. Müellif devamında üç sayfa boyunca faiz yemenin ne kadar büyük bir günah ve fena bir iş olduğuna dair İbn Hacer el-Heytemî'nin *ez-Zevâcir* adlı kitabından derlediği birçok âyet ve hadis naklederek okuyucuya nasihat etmiştir.³¹ Mesela Yüce Allah Bakara sûresinde şöyle buyurmuştur: “*Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın. Eğer böyle yapmazsanız Allah ve Resûlü ile savaşa girdiğinizi bilin.*”³² Bir hadiste de şöyle geçmektedir: “*Resûlüllah (s.a.v.) faiz yiyene, yedirene, faizli bir akdi yazana ve ona şahit olanlara lanet etti.*”³³ Şu hâlde 19. yüzyıl Osmanlı Lübnan'ında birtakım insanların dinî ve ahlâkî duyguların zayıflamasından ve çok kazanma hırsından dolayı faize bulaştığı söylenebilir.

Aslında alışverişte hile, fâsid akitler ve ribâ Osmanlı devletinde birçok dönemde görülmüştür. Söz gelimi 15. yüzyıl Osmanlı âlimlerinden Mehmed Hilmi Akhisârî (öl. ?) ribâ ve bey'-i fâsidin hükmüne dair kaleme aldığı risalesinde kendi döneminde yaşayan insanların haramdan ve ribâdan sakınmadığını belirtmiştir.³⁴ Benzer şekilde 17. yüzyıl Osmanlı ulemâsından Ebü'l-Bekâ el-Kefevî (öl. 1905/1684) yaşadığı dönemde bazı Müslümanların fâsid alışverişler yaptığını ve faize bulaştığını açıklamıştır.³⁵ Dolayısıyla bu durumu sadece 19. yüzyıl Osmanlı Lübnan'ına hasretmek doğru sonuçlar vermeyebilir. Abdurrahman el-Hût eserin ileriki kısımlarında kendi yaşadığı dönemdeki insanların haram helal demeden kazanç sağlama derdine düştüğünü belirtmiş ve yaşadığı dönemin fitnesinden Yüce Allah'a sığınmıştır. Belki de 19. yüzyıl Osmanlı Lübnan'ındaki akitleri diğer dönemlerden ayıran en belirgin faktör, dinî duyguları iyice zayıflayan birtakım Müslümanların

³⁰ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 36.

³¹ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 37-39.

³² el-Bakara 2/278-279.

³³ Ebü İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir - Fuâd Abdülbâkî (Mısır: Şirketü Mustafâ'l-Bâbî'l-Halebî, 1395/1975), 3/504 (No: 1206).

³⁴ Salih Korkmaz, “Mehmed Hilmi el-Akhisârî'nin 'Risâle Fî Beyâni'r-Ribâ ve Beyü'l-Fâsid' Adlı Risâlesi ve Tahkiki”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/2 (2020), 317.

³⁵ Ebü'l-Bekâ Kefevî, *Tuhfetü'ş-şâhân*, (b.y.: y.y., 1258/1842), 141-145.

yaptıkları işlerin günahını önemsememesi ve bunu caiz kılacak yollar aramasıdır. Abdurrahman el-Hût özü itibariyle yanlış olan bu gibi davranışlara karşı Müslüman toplumu uyarmıştır. Bu yüzden ilk önce ribânın hükmünü, kısımlarını, illetini ve ondan kaçınma yollarını açıklamış, ardından âyet ve hadisler naklederek okuyucuyu uyarmıştır. Onun bey' ve ribâ konusundaki hükümleri açıklarken genel itibariyle Şâfiî fıkıh kitaplarından. Özellikle de Nevevî'nin (öl. 676/1277) fıkıh eserlerinin serhlerinden istifade ettiği ve mezhebinin görüşlerini benimsediği görülmektedir.³⁶

4.3. Simâ'/Dinleme

Abdurrahman el-Hût önce genel bir başlık altında dinlemeyi üç kısma ayırmış, sonra da o dönemde yaygınlaşan âdetlerden mahrem olan şarkıcı kadını ve çalgılı aletleri dinlemenin hükmünü ve günahını açıklamıştır. Buna göre dinlemek mutlak olarak üç kısımdır:

1. Sünnet: Vaaz dinlemek ile güzel bir hasleti emreden, çirkin şeylerden sakındıran, hikmetli sözlerden oluşan, güzel ahlaka ve takvaya dair öğütler veren şiirleri dinlemek sünnettir.

2. Mubah: Erkeğin eşini ve efendinin cariyesini dinlemesi mubahtır. Yine kendisinde Allah (c.c.) sevgisi galip olmayan, fakat nefsinin hevâ ve hevesine de yenik düşmeyen âmmîyi/bilgisiz kimseyi dinlemek mubahtır.³⁷

3. Haram: Nefsinin hevâ vü hevesine uyan kimsenin haram bir şeyi dinlemesi günahdır. Mesela sesini duyduğunda âşık olarsa yabancı bir kadını dinlemek haramdır. Benzer şekilde Müslümanları hicveden, alay edip küçümseyen şeyleri dinlemek haramdır.³⁸

4.3.1. Mahrem Olan Kadının Söylediği Şarkıyı Dinlemek

İster hür isterse cariyeye olsun şarkı söyleyen yabancı kadını dinlemek sesi avret olduğu için haramdır. Fitneye sebep olması veya olmaması bu konuda bir şeyi değiştirmez. Müellif *Ravzatü't-tâlibîn*'i delil getirerek Nevevî ile Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfiî'nin (öl. 623/1226) tercihinin bu yönde olduğunu söyler.³⁹ Bunun

³⁶ Mesela bk. Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Muḥammed Zekeriyâ el-Enşârî, 'Esne'l-meṭâlib fî şerḥi Ravḍi'd-Tâlib (b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 2/140; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, 4/215.

³⁷ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 39.

³⁸ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 40.

³⁹ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 40.

dayanağı şu hadistir: “Kim şarkıcı kadının söylediği şarkıyı dinlerse, ahiret günü kulaklarına erimiş kurşun dökülecektir.”⁴⁰

Kadın, sesi mahrem olmayan biri olduğunda, şarkı da söylemiyorsa onu dinlemek haram olmaz, ancak dinleyen kişi fitneden korkarsa haram olur. Eğer kadın nağme yaparak cilveli ve işveli bir şekilde şarkı söylerse, sesi avret olmasa da onu dinlemek caiz değildir. Müellife göre böyle bir ortamda kadın şarkı söylemese bile insanların karşısına şarkıcı kıyafetiyle çıktığı için ayrıca fitne ve fesada sebep olur. Benzer şekilde büyük kalabalığın olduğu ve aşırı kalabalıktan ötürü insanların ister istemez temasta bulunduğu ortamlarda şarkı dinlemek kadının sesi avret olmasa bile haramdır. Abdurrahman el-Hût'un ifadesiyle şarkı dinlemeyi mubah gören herkes, erkeklere ve kadınlara, ister Kur'an isterse şiir okusun yabancı kadının sesinin haram olduğuna hükmetmişlerdir. Çünkü bu durumda şehvet oluşabilir ve fitne çıkabilir. Dahası, Abdurrahman el-Hût'a göre nağmeli söylediğinde kadını dinlemek, tıpkı onun bedeninin güzelliklerine bakmak gibi günahdır. Zira kadının sesini duymak erkeği, onun bedenini görmekten daha hızlı ifsâd eder. Çünkü bir kişiyi dinlemek, henüz onu görmeden ruha tesir eder.⁴¹

4.3.2. Çalgılı Müzik Aleti Dinlemek

Abdurrahman el-Hût'a göre telli çalgıları; tambur, ud, halile, rebap, kemençe ve benzeri oyun ve eğlence peşinde olan fâsık kimselerin kullandığı çalgılı aletlerin tamamını dinlemek âlimlerin ittifakıyla haramdır. Müellif, Ahmed b. Ömer el-Kurtubî'den (öl. 656/1258) naklederek bu tür çalgı aletlerini dinlemenin haramlığı hususunda ümmetin icmâ ettiğini söylemiştir. Bunun delili ise وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ “İnsanlardan öylesi vardır ki eğlencelik asılsız ve faydasız sözleri satın alır.”⁴² ve وَاسْتَفْزَرُ مِنْ اسْتَطَعَتْ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ (Haydi) onlardan gücünün yettiğinin ayağını çağırınla kaydır.”⁴³ âyetleridir. Abdullah b. Abbas (öl. 68/687-88) (r.a.) ve Hasan-ı Basrî (öl. 110/728), birinci âyette geçen “لَهْوَ الْحَدِيثِ” ifadesini müzik aletleri olarak tefsir etmiştir. Mücâhid b. Cebr (öl. 103/721) de ikinci âyetteki “صَوْتٌ” kelimesiyle şarkı ve çalgının kastedildiğini söylemiştir.⁴⁴ Abdurrahman b. Muhammed çalgılı müzik aleti

⁴⁰ Ebû İbrâhîm Muhammed b. İsmail el-Kahlânî es-San'ânî, *et-Tenvîru şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, thk. Muhammed İshâk Muhammed İbrâhîm (Riyad: Mektebetü Dâru'l-İslâm, 1432/2011), 10/95 (No: 8409).

⁴¹ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 40.

⁴² Lokmân 31/6.

⁴³ el-İsrâ 1/64.

⁴⁴ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 43.

dinlemenin günah olduğuna dair oldukça fazla hadis nakletmiştir.⁴⁵ Mesela Buhârî'de geçen bir hadiste şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz ümmetimden bazı topluluklar zina yapmayı, ipek giymeyi, şarap içmeyi ve çalgılı müzik aletleriyle eğlenmeyi helal sayacaklar.”⁴⁶

4.4. Müzik Aleti Çalmak (Darbuka-Zil-Klarnet)

Müellif bir önceki başlıkta birçok telli çalgı aletinden söz etmesine rağmen darbuka, halîle ve şebbâbenin hükmünü özel başlıklar altında açıklamıştır. Onun ifadesiyle Râfîû, Nevevî ve diğer Şâfîî fakihleri de dâhil olmak üzere İslâm âlimleri davul türü çalgılardan sadece darbukanın haram olduğunda ittifak etmişlerdir. Geriye kalan davul türlerin hükmü ise ihtilaflıdır. Darbukanın özellikle haram olmasının nedeni onu genellikle kadınsı erkeklerin kullanmasıdır.⁴⁷ Bunun dayanağı şu hadislerdir: “Yüce Allah ud ve darbuka sahibi dışındaki bütün günahkârları affeder.”⁴⁸ “Yüce Allah ümmetime şarap, kumar ve darbukayı haram kıldı.”⁴⁹

Zil (halîle), daire şeklindeki iki tane gongdan oluşan sarı renkli bakır çalgıdır. Bu iki gong birbirine vurularak ses çıkartılır. Abdurrahman b. Muhammed'e göre Râfîû, Nevevî ve diğer Şâfîî fakihleri halîle çalmanın haram olduğuna hükmetmiştir.⁵⁰

O dönemde hükmü tartışılan çalgı aletlerinden biri de şebbâbedir. Şebbâbe ile klarnet, ney, zurna ve kaval türü çalgı aletleri kastedilmektedir. Abdurrahman el-Hût bunların tamamını dinlemenin haram olduğunu söyler. Bunun delili şu hadistir: “İki ses vardır ki bunlar hem dünyada hem de ahirette lanetlenmiştir; şarkı söylerken çalan müzik aletinin (مِزْمَارٌ/mizmâr) sesi ve musibet anında bağırma sesi.”⁵¹ Hadiste geçen “مِزْمَارٌ” ifadesi, klarnet ve ney türündeki çalgıların genel adıdır.⁵²

Abdurrahman el-Hût'un da belirttiği şekilde İslâm âlimleri müzik dinlemenin ve müzik aleti çalmanın hükmü hakkında ihtilaf etmişlerdir. Müellifin bağlı olduğu Şâfîî

⁴⁵ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 43-45.

⁴⁶ Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahih*, thk. Muhammed Züheyr en-Nâsır (Beyrut: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422), 7/106 (No: 5590).

⁴⁷ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 45.

⁴⁸ Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadis, mevcut hadis kitaplarında geçmemektedir. Müellif bu hadisi ez-Zevâcir'den almıştır. Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed İbn Hacer el-Heytemî, ez-Zevâcir 'an iktirâfî'l-kebâir (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1407/1987), 2/349.

⁴⁹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Âdil Mürşid vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 11/104 (No: 6547).

⁵⁰ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 46.

⁵¹ Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcü'l-Ârifin el-Haddâdî el-Münâvî, *Feyzü'l-kadîr fi şerhi'l-Câmi'i's-sağîr* (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübârâ, 1356/1937), 4/210 (No: 5050).

⁵² Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 46.

mezhebinde fakihler müziği genelde icra şekline, içeriğine ve sonuçlarına göre değerlendirmişler; genel olarak bireyde kötü alışkanlıklara yol açmadığı, sorumluluklarını yerine getirmeye engel olmadığı, kişiye maddî ve manevî yönden zarar vermediği durumlarda mubah görmüşlerdir. Çalgı âlemlerini özendirmesi, içki ve zinaya teşvik etmesi, karşı cinse ve diğer din mensuplarına benzemeyi özendirmesi gibi durumlarda ise kesin bir şekilde haram olduğunu söylemişlerdir.⁵³ Abdurrahman el-Hût'un ifadelerinden anladığımız kadarıyla o dönemde insanların müzik icra etme şekilleri ve bunun doğurduğu sonuçlar, onun haram olmasını gerektiren şartları taşımaktadır. Büyük olasılıkla müellif buna binaen müzikli aletlerin haram olduğunu belirtmiş ve bunu destekleyen deliller serdetmiştir.

4.5. Oyunlar

Oyunların bir kısmı haram, bir kısmı ise mubahtır. Müellife göre bu konuda ölçü Resûlullah'ın (s.a.v.) şu hadisidir: “Üç oyun dışında Âdemoğlunun oynadığı bütün oyunlar haramdır. Bu üç oyun; yayla ok atmak, atını terbiye etmek ve erkeğin karısıyla oynaşmasıdır.”⁵⁴ Büyük hadis âlimi Hattâbî (öl. 388/998), bu hadisin, istisna edilenler dışında bütün oyunların haram olduğuna delalet ettiğini söylemiştir.⁵⁵

Abdurrahman el-Hût, oyunlar başlığı altında neredeyse tamamı günümüzde de popüler olan birçok oyunun, müsabakanın, gazino ve meyhanelere gitmek, güvercin beslemek ve at yarıştırmak gibi çeşitli meselelerin hükmünü açıklamıştır. Söz konusu oyunlar; tavla, kızmabirader, satranç, dama, iskambil kâğıdı ve dominodur.

4.5.1. Tavla, Kızmabirader ve Tâb Oynamanın Hükmü

Tavla oynamak haramdır. İmam Şâfiî (öl. 204/820) bu konuda açık bir şekilde görüş bildirmiştir. Benzer şekilde Ahmed b. Ömer el-Kurtubî (öl. 656/1258), *el-Müfhim şerhu Sahihi Müslim* adlı eserinde âlimlerin tavlının haramlığı hususunda ittifak ettiğini açıklamıştır.⁵⁶ Müellifin tavlının haram oluşuna ve oynayanların ahirette ağır bir ceza ile cezalandırılacağına dair delil olarak getirdiği hadislerin bazıları şunlardır:

⁵³ Muḥammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Ḥamza Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc 'ilâ şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404/1984), 8/296-299; Pehlül Düzenli, “Klasik İslâm Kaynaklarında Müzik Tartışmaları”, *Marife* 1/2 (2001), 52-55; Kamuran Aslantalay, “Müzik Aletleriyle İlgili Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi (Kütüb-i Tis'a Özelinde)”, *Akif* 53/1 (ts.), 90-93.

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 28/573 (No: 17337).

⁵⁵ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 46.

⁵⁶ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 47.

“Tavla oynayan kimse elini hınzır etine ve kanuna batırmış gibi olur.”⁵⁷ “Kim tavla oynarsa süphesiz o, Allah ve resûlüne karşı gelmiş olur.”⁵⁸

Kızmabirader ve tâb⁵⁹ oyununun haram olmasının nedeni, tahmin ve varsayımaya dayalı olmasıdır.⁶⁰ Müellifin tavla, kızmabirader ve tâb oyunları hakkındaki görüşü Şâfiî mezhebinin bu konudaki genel yaklaşımına uygundur. Zira başta Nevevî ve Râfiî olmak üzere Şâfiî fakihlerin çoğunluğu tavla oynamanın haram olduğunu belirtmişlerdir. Abdurrahman el-Hût kızmabirader ve tâb oyunlarını da aradaki ortak illet sebebiyle tavlaya kıyas etmiştir. Bu kıyasın Şâfiî mezhebinin usul anlayışına uygunluk arz ettiği söylenebilir. Nitekim Râfiî “tahmin ve varsayımaya dayalı olan her şey haramdır” prensibinin genel bir usul kaidesi olduğunu belirterek bu özellikleri taşıyan her şeyin tavlaya kıyas edilebileceğini açıklamıştır. İbn Hacer el-Heytemî ve Remlî gibi Şâfiî fakihleri de bu kurala binaen tavlının ahmaklığa ve sefihliğe yol açan tahmin ve varsayımaya dayalı bir oyun olduğu için haram olduğunu belirtmişlerdir.⁶¹ Abdurrahman el-Hût’un Şâfiî mezhebindeki bu usul kaidesine göre görüş beyan ettiği görülmektedir. Buna ilave olarak tavla ve kızmabirader gibi oyunların zar atarak oynanma bakımından da birbirlerine benzediği söylenebilir.

4.5.2. Satranç ve Dama Oynamanın Hükümü

Başta İmam Şâfiî olmak üzere âlimlerin büyük çoğunluğuna göre satranç ve dama oynamak; bu ikisinin haram olduğunu benimseyen bir kişiyle oynandığında, yenilenin kazanana kahve ısmarlaması gibi oyuna kumar karıştırıldığında, oyuna dalarak namaz geçirildiğinde, oyun sebebiyle küfür edilip sövüldüğünde veya bu sayılanlara benzer çirkin bir iş yapıldığında haramdır. Şu hâlde tıpkı çalgılı aletler gibi oyunlar da kişiyi boş işlere sürükler ve sorumluluklarını yerine getirmesine engel olursa Abdurrahman el-Hût’a göre günahıdır.⁶² Bunun dayanağı olan hadislerden biri şudur: “*Fal okları, tavla, satranç ve benzeri oyunları oynayanlara rastladığımızda sakın onlara selam vermeyin. Çünkü onlar toplanıp bu oyunların başına üşüştüğünde şeytan ordularıyla birlikte etraflarını sarar. Oynayanlardan biri bakışlarını başka bir yöne çevirip gittiğinde*

⁵⁷ Süleymân b. el-Eş’as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye, ts.), 4/285 (No: 4939).

⁵⁸ Ebû Abdilâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (b.y.: Dâru İhyâi’l-Kütübî’l-Arabiyye, ts.), 2/1237 (No: 3762).

⁵⁹ Araplara özgü zarla oynanan bir oyun. Ayrıntılı bilgi için bk. Khabernî, “Uyûn ve Âzân” (Erişim 10 Mart 2024).

⁶⁰ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü’l-avâm*, 48.

⁶¹ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü’l-muhtâc*, 10/216; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, 8/295.

⁶² Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü’l-avâm*, 48.

şeytan ve orduları bundan hoşlanmaz. Öyle ki onlar oyuna devam edip dağılırken bir leşin başına üşüşüp onu karınları doyuncaya kadar yiyen, sonra da dağılan köpekler gibi ayrılırlar.”⁶³

Abdurrahman el-Hût, bu ve benzeri hadislerle dayanarak satranç ve tavla oynamanın kesin bir şekilde haram olduğunu söyledikten sonra bazılarının, satrancın mekruh olduğunu belirterek ikisini birbirinden ayırdığını açıklamıştır. Onlara göre tamamen tahmin ve varsayıma dayalı olan tavla ve benzeri oyunlar haramdır. Fakat satranç gibi insanın fikir ve düşünce becerisini geliştiren, yanı sıra savaş taktiği ve stratejisi öğreten oyunlar mekruhtur.⁶⁴

Açıkçası Şâfiî mezhebinde tercih edilen görüşe göre de satranç oynamak haram değil, mekruhtur.⁶⁵ Müellif bu meselede mezhebin genel görüşüyle amel etmemiştir. Belki de bunun nedeni, yukarıda belirtildiği şekilde o dönemdeki insanların aşırı derecede satranç oynayıp günlük işlerini ve ibadetlerini aksatması olabilir. Abdurrahman el-Hût ihtiyatla amel ederek onun haram olduğunu belirtmiş olmalıdır.

4.5.3. İskambil ve Domino Oynamanın Hükümü

İskambil ve domino oynamak, tahmin ve varsayıma dayalı olduğu için haramdır. Şâfiî fakihî Ezraî (öl. 783/1381) yaşadığı dönemde Türk gençlerinin ortaya çıkardığı; nakışlarla süslü kâğıtlarla oynanan *Kencefe* isimli oyunun; şayet bir bedel karşılığında oynanırsa kumar, eğer karşılıksız yani zevkine oynanırsa tavla hükmünde olacağını söylemiştir.⁶⁶

İbn Hacer el-Heytemî (öl. 974/1567) *Kencefe*'nin üstünde resimler bulunan kartlar olduğunu söylemiştir.⁶⁷ Bu durumda söz konusu oyunun günümüzdeki İskambil kartlarının atası olduğu söylenebilir.

Oyunlarla ilgili görüşlerini incelediğimizde Abdurrahman el-Hût'un genel itibariyle bunların haram olduğunu belirtmiş ve görüşünü hadislerle temellendirmiştir. Muhtemelen bunun nedeni daha önce ifade ettiğimiz gibi o

⁶³ Bu hadisi klasik hadis kitaplarında bulamadık. Müellif bu hadisi İbn Hacer el-Heytemî'nin *ez-Zevâcir* adlı eserinden almıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir*, 2/329, 332.

⁶⁴ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 49.

⁶⁵ Ebû İshâk İbrâhîm b. Alf eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fi fikhî'l-İmâm eş-Şâfiî* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 3/438; Ebü'l-Meâlî Abdülmelik b. Abdullâh el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab fi dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdülazîm Mahmûd (b.y.: y.y., 1428/2007), 19/19.

⁶⁶ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 49.

⁶⁷ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, 10/216.

dönemde birtakım insanların bu tür oyunlarla çok vakit geçirmesi ve bireysel sorumluluklarını ihmal etmesidir.⁶⁸ Nitekim Abdurrahman el-Hût'un eserinde yer verdiği oyunların tamamı, tek başına oynanmayan; ikinci, üçüncü, hatta daha fazla oyuncuya ihtiyaç duyan oyunlardır. Tıpkı günümüzde olduğu gibi o dönemde de bu oyunlar özel mekânlarda ve kalabalık ortamlarda oynanabilir. Zira müellifin mukaddimedeki ifadeleri dama, satranç ve iskambil gibi oyunların 19. yüzyıl Osmanlı toplumunda yaygınlaştığını göstermektedir. Daha açık bir ifadeyle sosyokültürel etkileşim olgusu Abdurrahman el-Hût'un oyunların fikhî hükmünü açıklamaya sevketmiş gözükmektedir. Tavlanın hükmünü açıklarken belirttiğimiz şekilde Şâfiî mezhebinde yaygın olan görüşe göre tahmin ve varsayıma dayalı oyunların tamamı tavlaya kıyasla caiz değildir. Bu itibarla müellifin satranç dışındaki oyunlar hakkında genel itibariyle mezhebinde müftâ-bih olan görüşle amel ettiği söylenebilir.

4.6. Gazino ve Meyhanelere Gidip Eğlenmenin Hükmü

Abdurrahman el-Hût'un ifadesinden anladığımız kadarıyla 19. yüzyıl Osmanlı Lübnan'ında bugünkü konseptte gazino ve meyhaneler vardır. Ona göre ahirette payı olmayan⁶⁹ bir takım fâsık kimseler bu mekânlara giderek Yüce Allah'ın gazabını celbedecek, iğrenç ve azabı gerektiren bir sürü büyük günah işlemektedirler. Mesela bu mekânlarda bedenlerinin bir kısmı açık, göbük ile diz kapağı arasındaki kısmını da altını gösteren ince kıyafetle örterek dans eden cilveli ve işveli kadınlar vardır. Benzer şekilde sözü edilen mekânlarda çalgılı müzik aletleri çalınmakta, mekâna gelen erkekler orada bulunan kızlardan birini yanına çağırarak içki ismarlamaktadır. Oysaki kadının bedenine bakmak hem fitne çıkabileceği hem de şehvî duyguları harekete geçireceği için haramdır. Âlimler bu konuda icmâ etmişlerdir. Bunun yanı sıra kadınların dans etmesi, işveli ve cilveli hareketlerle erkekleri tahrir etmesi, erkeklerin bu kadınlara dokunması, halvet olması ve içerde kalındığı süre boyunca çalgılı müzik dinlenmesi günahı, cezayı ve hak edilen azabı artırmaktadır. Abdurrahman el-Hût'a göre şayet Yüce Allah hikmeti gereği azabını belirli vakte kadar ertelemeseydi, bu tür mekânlara gidenlerin tamamını anında helak ederdi.⁷⁰

Müellifin ifadesine bakarak o dönemdeki gazinoların ve meyhanelerin tıpkı günümüzdeki gibi işlediğini düşünebiliriz. Şayet o dönemde Müslümanlar bu tür

⁶⁸ Abdülkadir Tekin, "İslâm'da Eğlenceyi Haram Kılan Unsurlar", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 28 (2016), 455-487.

⁶⁹ Müellif bu kısmın Arapçasında Âl-i İmrân sûresinin 77. âyetinde geçen "لَا خَلْقَ لَهُمْ فِي الْأَجْرَةِ" ifadesini kullanmıştır.

⁷⁰ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 49-50.

mekânlara sıklıkla gidiyorsa, sosyokültür değişmelerinin neden olduğu bu olgu toplumun yozlaştığını ve dinî duyguların büyük ölçüde zayıfladığını gösterir. Abdurrahman el-Hût da şuurlu bir Müslüman olarak toplumu uyarmış ve nasihat etmiştir.

4.7. Müsabaka ve Bahis: Klasik ve Modern Dönemde At Yarışı Oynamanın Hükümü

Erkeklerin⁷¹ cihat kastıyla, yani askerî antrenman yapmak için at ve benzeri hayvanları yarıştırması sünnettir. Bunun dayanağı “Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah’ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah’ın bildiği düşmanlarını korkutursunuz.”⁷² âyetidir. Hz. Peygamber âyette geçen “kuvvet” ifadesini “Sadece şu üç müsabakada ödül vardır: Deve yarışı, ok yarışı veya at yarışı.”⁷³ sözüyle tefsir etmiştir. Başka bir hadiste ise “Atlar üç kısımdır; Rahman için olan atlar, insan için olan atlar ve şeytan için olan atlar. Rahman’ın atları Allah (c.c.) yolunda (cihat etmek) alınan ve üzerindeyken Allah’ın (c.c.) düşmanlarının öldürüldüğü atlardır. İnsanın atı, çoğaltmak ve yük taşıdığı attır. Şeytanın atı ise üzerine kumar ve bahis oynanan attır.”⁷⁴ buyrulmuştur.⁷⁵

Abdurrahman el-Hût’a göre müsabakanın belirli şartları taşınması gerekir. Bunlar ana hatlarıyla şu şekildedir:

1. Üzerine akit yapılan hayvanın/makudun aleyhin at, katır ve eşek gibi savaş aracı bir hayvan olması.
2. Mesafenin, yani başlangıç ve bitiş noktasının bilinmesi.
3. Yarışmacıların ve yarışacak hayvanların belirli olması.
4. Her yarışmacının kazanabilme imkânının bulunması.

⁷¹ Bu başlıkta klasik at yarışıyla fıkhıhtaki müsabaka, bahis ile de günümüzdeki at yarışları üzerinden oynanan bahisler kastedilmektedir. O dönemde Avrupaî tarzda, yani günümüzdeki bilinen haliyle at yarışı üzerinden bahis oyunları yeni yaygınlaşmaya başlamıştır. Abdurrahman el-Hût bu meseleyi müsabaka akdi çerçevesinde ele almıştır.

⁷² el-Enfâl 8/60.

⁷³ Süleymân b. el-Eşas es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Şuayb el-Arnauvî (b.y.: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 2009), 4/221 (No: 2574).

⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 6/298 (No: 3756).

⁷⁵ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü’l-avâm*, 50-51; Ercan Cengiz, “Hz. Muhammed’in Atları”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 28 (2021), 559-578.

5. Bedelin/Ödülün bilinmesi. Müsabakaya katılanlardan birinin bedel/ödül koyması gerekir. Eğer iki yarışçı birden ödül koyarsa ivazlı müsabaka kumar sayılabilir, bu takdirde yarışa; kazandığında ödül alacak, kaybettiğinde ise maddi zarar uğramayacak üçüncü bir kişinin (*muhallil*) katılması gerekir. Üçüncü kişinin diğer iki kişiye binicilik ve yarıştığı hayvan bakımından denk olması gerekir.⁷⁶

Bu şartlardan birisi ihlal edildiğinde müsabaka batıl olur. Batıl yolla kazanılan şeyler bir tür kumar olduğu için böyle bir ödülü almak caiz olmaz. Abdurrahman el-Hût'un aktardığı kadarıyla o dönemde Lübnan'daki Müslümanlar, sırf haram para kazanmak amacıyla Avrupaî tarzda müsabakalara katılmaktadır. Ona göre buradan elde edilen para şeriata aykırı bir şekilde kazanıldığı için tartışmasız kumardır. Şöyle ki sözü edilen Müslümanlar sırf para kazanmak için, ama kazanacağı veya kaybedeceği hususunda hiçbir bilgisi olmadan tıpkı yarışçı gibi yarış şirketine giriş (bahis) ücreti yatırarak isimlerini kaydettirmektedirler. İşin sonunda bazen kazanmakta bazense zarar etmektedirler. Müellife göre bunun piyango ve tombaladan hiçbir farkı yoktur. Daha da önemlisi, Avrupaî tarzdaki at yarışlarında muhallilin zarar etmemesi, yarışçıların ve yarışan hayvanların belirli olması gibi şeriatin müsabaka için koştugu şartlar sağlanmamaktadır. Abdurrahman el-Hût bu tür organizasyonlardan elde edilenin haram kazanç, yenildiği takdirde haram lokma olduğunu ve bu işlerle uğraşanların kumar oynadığını savunmuştur. Zira Yüce Allah “*Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.*”⁷⁷ sözüyle kumar ve benzeri bütün haram kazanç yollarını yasaklamıştır.⁷⁸

Müellif meselenin şer’î hükmünü açıkladıktan sonra kendi yaşadığı zamanın kötülüklerinden Yüce Allah’a sığınmıştır. Onun ifadesine göre o dönemdeki Müslümanların gözünü mal toplama hırsı öyle bürümüş ki paranın helal veya haram yoldan geldiğini önemsememişler. Dünyanın güzelliklerine dalıp ahireti ve azabı unutmuşlar. Abdurrahman el-Hût, onların şu hadiste sözü edilen kişiler olduğunu söyler:⁷⁹ “*Kıyamet günü birtakım insanlar Tihâme dağları emsali hayırlarla gelirler. Ancak*

⁷⁶ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 52. Müsabakanın şartları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hacı Mehmet Günay, “Müsabaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/63-65; Hulusi Över, *İslâm Hukukunda Yarışma ve Ödül* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 13-22.

⁷⁷ el-Mâide, 5/90.

⁷⁸ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 52-53.

⁷⁹ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 53.

geldiklerinde Yüce Allah o sevapları saçılmış toz haline getirir. Sonra da cehenneme atılırlar. Ya Rasûlellah! Bu nasıl olur? denilince Hz. Peygamber şöyle dedi: Onlar namazlarını kılan, oruçlarını tutan, zekâtlarını veren ve hac görevlerini yerine getiren (kimselerdi). Bununla birlikte kendilerine bir haram arz edildiğinde onu alıyorlardı. Bu yüzden Yüce Allah onların amellerini boşa çıkardı.”⁸⁰

Abdurrahman el-Hût, şeriata aykırı bir şekilde icra edilen at yarışlarını izlemenin de haram olduğunu söyler. Çünkü harama bakmak da haramdır. Onun ifadesiyle o dönemde bazı kimseler yarış şirketlerine ödedikleri paranın dörtünela koşan atlar için kiralanılan arazinin ücreti olduğunu, at yarışığında aldıkları paranın ise yabancı bir kişi tarafından kendilerine karşılıksız olarak verilen bir tür ödül olduğunu ileri sürerek yaptıkları işin, yani modern at yarışını oynamanın şeriata uygun olduğunu savunmuşlardır. Abdurrahman el-Hût hem at yarışlarını organize eden şirketlerin hem de bizzat yarışan kişilerin ifadesini delil getirerek bu iddianın asılsız olduğunu söyler. Söz gelimi at yarışlarını organize eden şirket açık bir şekilde bahis oynayanlardan parayı, kazananlara ödül vermek için topladığını beyân etmiştir. Bizzat yarışmaya katılan kişi de bahis oynama/katılım adı altında yatırdığı paranın, ödül kazanma ümidiyle kendisini kandırdığı bir tür aldatmaca olduğunu itiraf etmiştir. Yoksa yatırılan paralar iddia edildiği gibi arazi ücreti değildir. Dahası, müellif bahis parasının arazi ücreti adı altında yatırılması durumunda dahi akdin şeriata aykırı bir şekilde gerçekleşeceği kanaatindedir. Zira bir kişi yarış için para yatırdığında şirket bunun karşılığında ona derhal miktarı belirli bir ödül vermek zorundadır. Hatta şirket ödül vermezse, parayı yatıran/bahis oynayan kişi, tıpkı alacaklının borçludan istemesi gibi yatırdığı paranın karşılığını isteme hakkına sahip olur. Yoksa şeriata uygun bir alışverişte şirket yarış için para yatıran kişiye bunun karşılığı olan ödülü verip vermeme konusunda muhayyer değildir. Çünkü şeriata göre alışverişte paranın karşılığında bir bedel alınması gerekir ki aksi halde haksız kazanç olur. Buna göre yatırılan paranın arazi ücreti, alınan paranın da bağış kabul edilmesi imkânsızlaşmaktadır. O halde böyle bir iddia ne modern at yarışını helal kılar ne de bahis oynayan kişiden günahı kaldırır. Abdurrahman el-Hût'a göre bahis parasının arazi ücreti, kazancın da bağış olduğunu iddia etmek, şarap içip zencefil içtiğini iddia etmek gibidir. Müslümanın, Yüce Allah'ın gizli ve âşikâr her şeyi bildiğini hatırlından çıkarmaması gerektiğini belirten müellife göre⁸¹ Hz. Peygamber'in şu sözü, iddia

⁸⁰ İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, 2/1418 (No: 4245).

⁸¹ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 53-54.

sahibinin düştüğü durumu açık bir şekilde özetlemektedir: “Ümmetimden bazıları başka isimler vererek içki içecekler. Başuçlarında çalgılı aletler çalınacak ve kadın sanatçılar şarkı söyleyecek. Allah onları yere batırsın, hepsini domuz ve maymun yapsın.”⁸²

Modern at yarışları o dönemde yeni ortaya çıkmış ve Müslümanlar arasında yayılmaya başlamıştır. Abdurrahman el-Hût da meseleyi akli ve nakli delillerle temellendirerek bu tür oyunların şeriata aykırı olduğunu ve elde edilen kazancın helal olmadığını açıklamıştır. Onun görüşünün doğru olduğu söylenebilir. Zira müellifin izah ettiği şekilde modern at yarışları müsabakanın şartlarını taşımadığı gibi belirsizlik içermekte, haksız kazanca neden olmakta, tahmin ve varsayımaya dayanmakta ve vakit israfına neden olmaktadır.

4.8. Güvercinle Oynamak ve Güvercin Yarıştırmak

Bazı âlimler “Üç şey meysir sayılır; kumar, zar atmak ve güvercinle ısık çalmak.”⁸³ hadisini delil getirerek güvercinle oynamanın ve güvercin yarıştırmının haram olduğunu iddia etmişlerdir. Şâfiî âlim Ezraî ise tercih edilen görüşe göre kumara bulaşmadan meccanen güvercinle oynayan ve yarıştıran kimselerin, bu vasıfla tanındığında şahadetinin kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Bunun delili örfdür. Şöyle ki o yüzyıllarda âdeten toplum içinde itibarsız, sefil, hayâsız ve adamlık niteliklerinden yoksun olan insanların büyük çoğunluğu (*ittirâd*) güvercin oynatma ve yarıştırmaya işleriyle uğraşmaktadır. Şayet güvercini eğitenler onu başkasının malını almak için kullanırlarsa şüphesiz bu haram ve hırsızlıktır.⁸⁴

Abdurrahman el-Hût daha sonra konuyla ilgili bazı hadisler naklederek okuyucuyu uyarmıştır.⁸⁵ Mesela bir rivayette Hz. Peygamber güvercini takip eden bir adam görmüş ve “(Şu adam) şeytani takip eden bir şeytandır.” buyurmuştur.⁸⁶

4.9. Ridde/İslâm Dininden Çıkmak ve Elfâz-ı Küfür/Küfre Düşüren Sözler

Abdurrahman b. Muhammed bu başlıkta İslâm dininden çıkmanın hükmünü ve küfre düşüren sözleri açıklamıştır. Ridde, akıllı ve baliğ olan bir Müslümanın İslâm dininden dönmesidir. Hût'un aktardığı kadarıyla İmam Şâfiî'ye göre irtidad eden kişi

⁸² Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *es-Şâhih*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988), 15/160.

⁸³ Süleymân b. el-Eşas es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *el-Merâsil*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Beyrut: y.y., 1408/1987), 350 (No: 518).

⁸⁴ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 55.

⁸⁵ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 55.

⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 14/221 (No: 8543).

bu hal üzere ölürse ameli ve sevabı yok olur. Şayet ölmeden önce İslâm'a geri döner ve Müslüman olarak ölürse irtidad etmeden önceki amellerinin sevabı yok olur, ama onları iade etmesi gerekmez. Yine Hût'un aktardığına göre Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ise mürtedin haccı iade etmesinin ve irtidad halinde iken terk ettiği amellerini yerine getirmesinin zorunlu olduğunu söylemiştir.⁸⁷

Bir kimse mürted olduğunda âlimlerin ittifakıyla nikâhı fesholur. Şayet İslâm dinine geri dönerse İmam Şâfiî dışındaki üç mezhep imamına göre nikâhı yine münfesihtir. İmam Şâfiî ise bu durumda eğer iddet müddeti dolmadıysa nikâhın devam edeceğini, şayet İslâm'a döndüğünde iddet müddeti dolmuş olursa bununla beraber nikâhın da fesholacağını belirtmiştir.⁸⁸

Bir kişi oruçlu iken mürted olursa gündüz o anda orucu sona erer, bununla birlikte günün geriye kalanını oruçlu gibi geçirmesi ve bugünü kaza etmesi zorunludur. Benzer şekilde ihramlı iken irtidad eden kimsenin haccı ve umresi bâtil olur.⁸⁹

Müellif mürtedin hükmüyle ilgili bazı fikhî meseleleri kısaca açıkladıktan sonra Müslümanı küfre düşüren sözlerin bir kısmına yer verir. Bunlar ana hatlarıyla şunlardır:

1. Bir Müslümana te'vilsiz, yani doğrudan anlamını kastederek "Ey kâfir!" "Ey Yahudi!" ve "Ey Hristiyan!" demek. Bunun delili şu hadistir: "Bir adam (Müslüman) kardeşine ey kâfir! derse bu söz ikisinden birine döner."⁹⁰ Şayet bu sözle onun nimetlere karşı nankörlük ettiğini kastederse, Müslümanı incittiği için icmâ ile haram işlemiş olur.⁹¹

2. Bir Müslümana "Allah'ın düşmanı!" demek.⁹² Bunun delili şu hadistir: "Kim bir adamı kâfir diye çağırır veya ona Allah'ın düşmanı derse, o adam dediği gibi değilse bu sözler söyleyene döner."⁹³

3. Doğrudan veya dolaylı olarak küfre rıza göstermek küfürdür. Mesela İslâm dinine girmek isteyen kâfir kimse bir Müslümandan kendisine kelime-i şahadet

⁸⁷ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 55-56.

⁸⁸ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 56.

⁸⁹ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 56.

⁹⁰ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, 8/26 (No: 6103).

⁹¹ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 56.

⁹² Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 57.

⁹³ Müslim, *Sahihu Müslim*, 1/79 (No: 112).

getirtmesini istediğinde bunu yapmazsa, mesela “Az sabret, işimi bitireyim sana döneceğim” derse yahut Müslüman olmamasını işaret eder veya benzeri bir şey yaparsa küfre düşer.⁹⁴

4. Yüce Allah'ın isimlerinden biriyle, bir emriyle, va'd veya va'diyle alay etmek ve küçümsemek kişiyi küfre sokar.⁹⁵

5. Şeriatı veya şer'î bir hükmü küçük görmek ve alay etmek küfürdür.⁹⁶

6. “Kur'an'da şarabın haram olduğuna dair bir nas yok” demek ve benzeri sözler küfürdür.⁹⁷

7. Azrâil'e (a.s.), diğer meleklerle ve peygamberlere sövmek küfürdür. Müellif, bazı kişilerin ölüm musibeti anında Azrâil'e (a.s.) sövdüğünü açıkladıktan sonra bu konuda Yüce Allah'tan afiyet istemiş, yani bu duruma düşmekten Yüce Allah'a sığınmıştır.⁹⁸

8. Dine, şeriata ve Hz. Peygamber'e sövmek küfürdür.⁹⁹

Abdurrahman el-Hût daha sonra bu tür ifadeler sebebiyle dinden çıkanları uyarır. Şöyle ki herkes ağızından çıkan sözün nereye vardığını ve sonucunu düşünerek konuşmalıdır. Aksi takdirde İslâm dininden çıkabilir ve sözlü bir şekilde şahadet getirip tekrar İslâm'a dönmedikçe ve tövbe etmedikçe cehennemde ebedî olarak kalabilir. Bu halde öldüğü takdirde amelleri ve sevapları yok olur.¹⁰⁰ Müellif o dönemde dinden çıkan Müslümanların olup olmadığını açık bir şekilde dile getirmemiştir. Ancak 19. yüzyıl Osmanlı toplumunu bu yönden inceleyen eserlerde özellikle Lübnan bölgesinde ihtidâ ve irtidad olaylarının yaygın olarak görüldüğü, hatta bazı gayri müslimlerin özel yaşantısında ve iç âleminde Hristiyan olmasına rağmen birtakım imtiyazlar elde edebilmek amacıyla Müslüman gibi yaşadığı tespit edilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden bir süre sonra 1844'te Sultan Abdülmecid (1839-1861) İslâm dininden dönen mürtedleri idam etmeyeceğine dair söz verince Müslüman olanların teorik olarak Hristiyanlığı kabul edebilmesinin önü

⁹⁴ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 57.

⁹⁵ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 57.

⁹⁶ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm ilâ*, 57.

⁹⁷ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 57.

⁹⁸ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 57.

⁹⁹ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 57.

¹⁰⁰ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 57-58.

açılmış¹⁰¹ ve ikili bir hayat süren kriptò Hristiyanlar kendilerini âşikâr etmeye başlamışlardır. Yabancı güçlerin de desteğini alan Hristiyan tebaanın bir kısmı İslâm dinine girerek ihtidâ eden Hristiyanları tekrar eski dinlerine geri döndürmeye çalışmışlardır.¹⁰² İlk misyonerler, Lübnan başta olmak üzere Ortadoğu çevrelerinde faaliyet göstermeye başlamışlardır.¹⁰³ Osmanlı yöneticileri bu dönemde sıkıntılı olan bölgelere vaizler göndererek halkın ihtidâsı, ihtidâ edenlerin de İslâm dininde bekası için büyük gayret göstermişlerdir.¹⁰⁴ Sonuç itibariyle misyonerler kayda değer bir başarı elde edememişlerdir. Çünkü çok az kişi dinden dönmüştür.¹⁰⁵ Bu itibarla irtidad olaylarının diğer bölgelere nispetle daha net görüldüğü ve misyonerlik faaliyetlerinin aktif olduğu Lübnan'da yaşayan Abdurrahman el-Hût'un, toplumu uyarmak için eserinde o dönemin güncel fikhî meselelerinden irtidad konusuna yer verdiği söylenebilir.

4.10. Kadınlara Yönelik Hükümler

Müellif son olarak kadınlarla ilgili o dönemde gündeme gelen; sosyokültürel etkileşimin neden olduğu bazı dinî ve sosyal meselelerin hükmünü açıklamıştır. Bunlar modern örtünme şekilleri, kadınların sosyal hayatta gidebileceği yerler, Müslüman kadınların kâfir kadınlara nispetle avreti, kadınların cenazenin peşinden gitmesi ve ölünün arkasından ağlamak için toplanması meseleleridir.

4.10.1. Çarşafı Örtünmenin Hükümü ve Yöntemi

Bilindiği üzere Yüce Allah inanan erkeklere ve kadınlara kendilerine helal olmayana bakmamalarını emretmiştir. Bunun yanı sıra kadınların yabancı/mahrem erkeklere ziynetlerini göstermelerini ve buna sebebiyet verecek şeyler yapmalarını yasaklamıştır. Bunun delili “*Yürürken gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar.*”¹⁰⁶ âyetidir.¹⁰⁷ İbn Abbas (r.a.) ve Katâde'ye (öl. 117/735) göre âyette halhal giyen kadınlar kastedilmiştir. Zira bazı kadınlar ayağına giydiği halhalın sesi duyulsun ve böylece insanlar onun halhal giydiğini öğrensin diye yürürken ayaklarını

¹⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Selim Deringil, *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtida ve İrtidad*, çev. Ayşen Anadol - Taciser Ulaş Belge (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 29.

¹⁰² Deringil, *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtida ve İrtidad*, 146, 359.

¹⁰³ Deringil, *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtida ve İrtidad*, 123-124.

¹⁰⁴ Selim Deringil, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*, çev. Gül Çağalı Güven (İstanbul: Doğan Kitap, 2014), 89-97.

¹⁰⁵ Deringil, *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtida ve İrtidad*, 165.

¹⁰⁶ en-Nûr 24/31.

¹⁰⁷ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 58.

yere vurmaktadır.¹⁰⁸ Abdurrahman el-Hût'a göre bu davranış fitne çıkarabileceği için yasaklanmıştır. Çünkü halhalın sesini duyunca şehevî arzuları galip gelen erkeklerde kadını görmeye yönelik şiddetli bir istek uyanır ve kadının erkeklerle iletişim kurmaya çalıştığını, bir bakıma kendilerine çağırdığını zannedebilirler. Bu yüzden kadınların halhal giyerek gösteriş yapması caiz değildir.¹⁰⁹

Abdurrahman el-Hût yaşadığı dönemde Lübnan'daki Müslüman kadınların giydiği renkli, süslü püslü, desenli ve ipekten yapılmış çarşafların/tesettür giyim modellerinin âyetle yasaklanan halhal sesinden daha tehlikeli olduğunu belirtir. Çünkü halhal gizlidir, elbisenin altında kaldığı için gözükmez. Fakat çarşaf, kadının dışardan görünen kıyafetidir ki desenli, süslü ve renkli olan modern çarşaf modelleri, gözleri kamaştırmanın yanında kadının fizikî güzelliğini de gösterir. Dolayısıyla modern tesettür modelleri bu bakımdan halhal sesinden daha çok tahrik edicidir. İşte tam da bu sebepten ötürü Abdurrahman el-Hût, halhal sesinin yasak olduğu yerde modern çarşafların evleviyetle yasaklanması gerektiği kanaatinde. Ona göre kadının vücut hatlarını- mesela ince belini ve cüssesini- belli eden şal ve ferace türü kıyafetleri giymek de günahdır. Çünkü kadın bu şekilde giyindiğinde iffetli erkeğin dikkatini çeker, akabinde şeytan aklına girer ve erkek onun bedenini düşünebilir. Bazı kadınlar buna ilave olarak güzel ve hoş kokular sürüp ellerini de birbirinin üstüne koyarak yüzük parmağını açmakta, hatta bileziklerini şingırdatmaktadır. Müellif bunun iğrenç bir davranış olduğunu ve bu tür kadınların Allah'ın (c.c.) gazabını celbedeceğini söyler.¹¹⁰ Bunun delili şu hadis ve benzerleridir: *“Her göz (yabancı bir kadına bakarak) zina etmiştir. Her bir kadın ki dışarıdan hissedilen bir koku ile kokulanıp (erkeklerin olduğu) meclise girerse zina etmiştir”*.¹¹¹

4.10.2. Kadınların Sosyal Hayatta Gidebileceği Yerler ve Harama Bakmanın Hükümü

Müslüman kadınların evlerinde kalmaları ve tıpkı erkekler gibi gözlerini haramdan sakınmaları, yani kendilerine mahrem olan kimselere bakmamaları gerekir. Bunların delili şu âyetlerdir: *“Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın.”*,¹¹² *“Mümin kadınlara da söyle,*

¹⁰⁸ Mesela bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000), 19/164.

¹⁰⁹ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 58.

¹¹⁰ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 58-60.

¹¹¹ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 5/106.

¹¹² el-Ahzâb 33/33.

gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar."¹¹³ Öyle ki nasıl erkeklerin kadınlara bakması helal değilse aynı şekilde kadınların da erkeklere bakması caiz değildir. Çünkü kadının erkekle ilişkisi ve bakmadaki kastı/hazzı aynıdır.

Abdurrahman el-Hût, yaşadığı dönemde Lübnan'daki kadınların evlerinden çıkıp gezdiklerini, dinî ve millî bakımdan önemli sayılan bayramlara katıldıklarını açıklayıp bunun haram olduğunu söyler. Ancak yukarıdaki ifadelerinden anladığımız kadarıyla sözü edilen kadınlar girdikleri ortamda kendilerine mahrem olan erkeklere, erkeklerin kadınlara baktığı anlamda bakmaktadır. Yoksa bu sıradan bir gezi gibi durmamaktadır. Müellif toplumun sorunlarını dert edinen bir din adamı olarak onları Kur'an ve sünnete göre uyarmıştır.¹¹⁴

Abdurrahman el-Hût'un aktardığına göre o dönemde Lübnan'daki Müslüman kadınlar kâfir kadın şarkıcıların sahne aldığı ortamlara gidip gelmeye başlamışlardır. Bununla da yetinmeyip onlara aşırı derecede saygı göstermişler, onları sevgi ve hürmetle karşılamışlar, başköşelerde oturtmuşlar, tıpkı kız kardeş gibi sevmişler ve göğüsleri, başları ve boyunları görünür bir halde onlarla sarılıp kucaklaşmayı âdet haline getirmişlerdir. Müellife göre farklı bir dine mensup olan kadınlar Müslüman kadınlara karşı yabancı erkek hükmündedir, bu yüzden Yüce Allah Müslüman kadınların onlara bedenlerini göstermesini haram kılmıştır. Nitekim Hz. Ömer, (öl. 23/644) Ebû Ubeyde b. Cerrâh'a (r.a.) (öl. 18/639) yazdığı mektupta Müslüman kadınların hamamlara kâfir kadınlarla birlikte girmesinin caiz olmadığını söylemiştir. Abdurrahman el-Hût, "*Kişi sevdiğiyle beraberdir.*"¹¹⁵ ve benzeri hadisleri delil getirerek kâfir kadınlara karşı sevgi ve muhabbet beslemenin imansız gitmeye sebep olacağını dile getirmiştir. Şarkı söyleyen kadınları ve onların çaldığı aletleri dinlemek de aynı şekilde günahdır.¹¹⁶

4.10.3. Kadınların Mezarlıklara Gitmesinin Hükmü

Abdurrahman el-Hût kabirleri ziyaret etmenin sadece erkekler için mendup olduğunu, sahih olan görüşe göre kadınların cenazenin arkasından yürümelerinin ve kabirleri ziyaret etmelerinin caiz olmadığını iddia eder.¹¹⁷ "*Hz. Peygamber kabirleri ziyaret eden kadınlara lanet etmiştir.*" hadisini ve benzeri hadisleri delil getiren müellif,

¹¹³ en-Nûr 24/31.

¹¹⁴ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 60.

¹¹⁵ Buḥârî, *el-Câmi'u's-şâhih*, 8/39.

¹¹⁶ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 61.

¹¹⁷ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 61.

çeşitli âlimleri de referans göstererek bunun büyük günahlardan olduğunu savunur. Bunun nedeni kadınların vefat eden kimsenin meziyetlerini anarak yüksek sesle ağlamaları, birbirlerini buna teşvik etmeleridir. Yine kadınların mezarlarda bulunmaları fitneye sebebiyet vermektedir.¹¹⁸

Abdurrahman el-Hût bu şekilde görüş bildirirse de kadınların kabirleri ziyareti meselesi Şâfiî fakihleri arasında ihtilafıdır; bazıları bunun haram, bazıları ise mekruh olduğunu belirtmiştir. Mamafih tercih edilen görüş bunun mekruh olduğudur.¹¹⁹ Dahası, Abdülvâhid b. İsmâil er-Rûyânî (öl. 502/1108) gibi fitneden emin olduğunda kadınların kabirleri ziyaret etmesinin mubah olduğunu belirten fakihler de vardır.¹²⁰ Tirmizî'nin aktardığına göre bazı âlimler Hz. Peygamber'in kabirleri ziyaret eden kadınlara beddua ettiğini bildiren hadislerin kabir ziyaretinin yasak kılındığı dönemle ilgili olduğunu, daha sonra Hz. Peygamber'den gelen genel izinle bunun kalktığını açıklamışlardır.¹²¹ Abdurrahman el-Hût ihtiyatla amel etmek için ya da o dönemdeki kadınların bu konuda maksadını aşmasından dolayı zayıf görüşle amel etmiş olabilir.

Sonuç

19. yüzyıl Osmanlı Lübnan'ının sosyolojik ve kültürel yapısı gereği çeşitli etnik gruplara ve farklı inançlara sahip topluluklara ev sahipliği yapması, Müslümanlar ile diğer din mensupları arasında sosyokültürel etkileşime neden olmuş, dini duyguların da zayıflamasıyla birlikte bazı Müslümanlar diğer din mensuplarına özgü birtakım âdetleri işlemeye başlamıştır. Mesela haram kazanç olmasına rağmen faiz yaygınlaşmış, Avrupaî tarzda modern at yarışlarında bahisle haram para kazanmaya çalışanların yanında dünyalık zevk ve arzuların peşinde koşan bazı Müslümanlar pavyon ve gazino gibi içkili ve çalgılı mekânlarda kendilerine mahrem kadınlarla birlikte vakit geçirmeyi ve içki içmeyi âdet haline getirmiştir. Müslüman kadınların bir kısmı kâfir şarkıcı kadınlara sevgi ve muhabbet beslerken bir kısmı da tesettürün tam anlamıyla sağlanamadığı, cezbedici ve dikkat çekici modern tesettür kıyafetlerini tercih etmeye başlamıştır. Sosyokültürel etkileşimin etkisiyle insanların yozlaşmaya başladığı böyle bir dönemde Abdurrahman el-Hût onları ıslah etmek için gayret

¹¹⁸ Abdurrahman el-Hût, *İrşâdü'l-avâm*, 62-65.

¹¹⁹ Şemseddîn Muhammed b. Ahmed eş-Şâfiî el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994), 2/57.

¹²⁰ Ebü'l-Mehâsin Fahrulislâm Abdülvâhid b. İsmâil b. Ahmed er-Rûyânî, *Bahru'l-mezheb*, thk. Târik Fethî es-Seyyid (b.y.: y.y., 2009), 2/602.

¹²¹ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 3/362 (No: 1056).

etmiş; eğitim, öğretim ve irşad faaliyetlerinin yanı sıra *İrşâdü'l-avâm*'ı da yazarak onlara vefatından sonra dahi yol gösterecek bir eser bırakmıştır.

Abdurrahman el-Hût fikhî meselelerde öncelikle Râfiî ile Nevevî'nin ittifak ettiği görüşlerle amel etmeye çalışmış, bu yüzden Nevevî'nin eserlerinden ve bunların serhlerinden fazlasıyla istifade etmiştir. Genel itibariyle mezhebin müftâ-bih görüşüyle amel eden yazar, satranç ve kadınların kabir ziyareti gibi bazı meselelerde ise mezhep içinde azınlığın tercih ettiği görüşle amel etmiştir. Birçok yerde kimin görüşüyle amel ettiğini açıklamış, o dönemde ortaya yeni fikhî meselelerde de mezhebinin usulüne uygun bir şekilde içtihat etmiştir. Abdurrahman el-Hût'un fıkhîta öne çıktığı bir diğer yönü, her bir mesele hakkında çok sayıda hadis zikretmesidir.

Günümüzde sosyokültürel etkileşimin yol açtığı yozlaşma oldukça yüksek seviyededir. Bu yüzden fikhî ilmiyle meşgul olan ilim ehlinin teknolojinin sağladığı imkânları da kullanarak Abdurrahman el-Hût gibi toplumu uyarması gerekir.

Kaynakça | References

- Abdurrahman b. Muhammed b. Dervîş el-Hût. *İrşâdü'l-avâm ilâ sebîli's-selâm*. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Mîriyye, 1313.
- Abidin Paşa. *Hava Oyunları: Osmanlı Borsasında Finansal İşlemler*. çev. Celali Yılmaz. İstanbul: Scala Yayıncılık, 2011.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû 'Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnauv, 'Âdil Mürşid vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Aslantalay, Kamuran. "Müzik Aletleriyle İlgili Hadislerin Tahriç ve Değerlendirilmesi (Kütüb-i Tis'a Özelinde)". *Akif* 53/1, 75-96. <https://doi.org/10.51121/akif.2023.33>
- Beşirli, Mehmet. "Osmanlı'da Borsa: Dersaadet Tahvilât Borsası'ndan Eshâm ve Tahvilât Borsası'na Yeni Düzenleme Girişimleri". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/1 (2009), 185-208.
- Buḥârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buḥârî. *el-Câmi'u's-şâhiḥ*. thk. Muhammed Zuheyr en-Nâşır. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavḫî'n-Necât, 1422.
- Bolat, Ercan. "19. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetindeki Cebel-İ Lübnan Dürzileri". *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2023), 43-69. <https://doi.org/10.55774/mikad.1291730>
- Cengiz, Ercan. "Hz. Muhammed'in Atları". *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 28 (2021), 559-578. <https://doi.org/10.9775/kausbed.2021.031>
- Cüveynî, Ebû'l-Me'âlî 'Abdûlmelik b. 'Abdullâh. *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*. thk. Abdülâzîm Maḥmûd ed-Dîb. b.y.: y.y., 1428/2007.
- Çınar, Zafer. *Lübnan'daki Marunî ve Dürzilerin Siyasi Mücadeleleri (1841-1845)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Deringil, Selim. *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtida ve İrtidad*. çev. Ayşen Anadol - Taciser Ulaş Belge. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Deringil, Selim. *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*. çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Doğan Kitap, 2014.
- Düzenli, Pehlül. "Klasik İslâm Kaynaklarında Müzik Tartışmaları". *Marife* 1/2 (Aralık 2001), 27-58.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *el-Merâsîl*. thk. Şuayb el-Arnauv. Beyrut: y.y., 1408/1987.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Şuayb el-Arnauv. 7 Cilt. b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Muhammed Muḥyiddîn 'Abdulḥamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Aşriyye, ts.
- Ekinci, Ekrem Buğra. "Lübnan'ın Esas Teşkilat Tarihçesi". *Amme İdaresi Dergisi* 31/3 (1998), 17-35.
- Fertekligil, Azmi. *Türkiye'de Borsanın Tarihçesi*. İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 2000.

- Günay, Hacı Mehmet. "Müsabaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/63-65. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Hañîb eş-Şirbînî, Şemseddîn Muhammed b. Añmed eş-Şâfiî. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Añmed b. Muhammed b. Muhammed. *ez-Zevâcir 'an 'iktirâfi'l-kebâir*. 2 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1407/1987.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Añmed b. Muhammed b. Muhammed. *Tuhfetü'l-muhtâc fi şerhi'l-Minhâc*. 10 Cilt. b.y.: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1357/1983.
- İbn Hibbân, Ebü Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî. *es-Şaħîh*. thk. Şuayb el-Arnâvut. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988.
- İbn Mâce, Ebü 'Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Ğazvîni. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî. 2 Cilt. b.y.: Dâru 'İhyâ'i'l-Kütübî'l-'Arabiyye, ts.
- Kahraman, Abdullah. *Güncel Dinî Konular ve Fikhî Hükümler*. Malatya: Nasihat Yayınları, 2017.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*. 9 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Basım, 1983.
- Kefevî, Ebü'l-Bekâ. *Tuhfetü's-şâhân*. İstanbul: y.y. 1258.
- Korkmaz, Salih. "Mehmed Hilmi El-Akhisârî'nin 'Risâle Fî Beyâni'r-Ribâ ve Beyü'l-Fâsid' Adlı Risâlesi ve Tahkiki". *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/2 (2020).
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed 'Muhammed b. Tâcülârifin el-Haddâdî. *Fezû'l-kadîr fi şerhi'l-Câmi'î's-şâğîr*. 6 Cilt. Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1356/1937.
- Müslim, Ebü'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc el-Ğuşeyrî en-Nîsâbüri. *Şaħîhu Muslim*. thk. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Türâşî'l-'Arabî, 1374/1955.
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Muhyiddîn Yaħyâ b. Şeref. *el-Mecmu' şerhu'l-Mühezzeb*. b.y.: y.y., ts.
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Muhyiddîn Yaħyâ b. Şeref. *Ravdatu't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müftîn*. thk. Zuheyr eş-Şâvîş. 12 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1412/1991.
- Remlî, Muhammed b. Ebî'l-Abbâs Añmed b. Ğamza. *Nihâyetü'l-muhtâc 'ilâ şerhi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404/1984.
- Rûyânî, 'Abdulvâhid Ebü'l-Meħâsin Faħrulislâm 'Abdulvâhid b. İsmâ'îl b. Añmed eṭ-Ṭaberî. *Baħru'l-Mezheb*. thk. Ṭarîk Fethî es-Seyyid. 14 Cilt. b.y.: y.y., 2009.
- Şan'ânî, Ebü İbrahîm Muhammed b. İsmail el-Kaħlânî. *et-Tenvîru şerhu'l-Câmi'î's-şâğîr*. thk. Muhammed İşhâk Muhammed İbrâhîm. 11 Cilt. Riyad: Mektebetü Dâru'l-İslâm, 1432/2011.
- Şenel, Abdülkadir. "Muhammed el-Hût". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/541-542. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Şîrâzî, Ebü İshâk İbrâhîm b. 'Alî. *el-Mühezzeb fi fikhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*. 3 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

- Ṭaberânî, Ebü'l-Ḳâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebir*. thk. Ḥamdî b. 'Abdülmecîd es-Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Ṭaberî, Ebû Ca'fer Muḥammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî. *Câmi'u'l-beyân fi te'vili 'âyi'l-Ḳur'ân*. thk. 'Aḥmed Muḥammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Tekin, Abdülkadir. "İslâm'da Eğlenceyi Haram Kılan Unsurlar". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 28 (2016), 455-487.
- Tirmizî, Ebû 'İsâ Muḥammed b. Muḥammed. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Aḥmed Muḥammed Şâkir, Fu'âd 'Abdülbâkî. 5 Cilt. Mısır: Şirketü Muştafâ'l-Bâbî'l-Ḥalebî, 1395/1975.
- Topaloğlu, Bekir. "İrşad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/454-455. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Zekeriyâ el-Enşârî, Ebû Yaḥyâ Zekeriyâ b. Muḥammed. *'Esne'l-meṭâlib fi şerḥi Ravḍi'd-Tâlib*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.